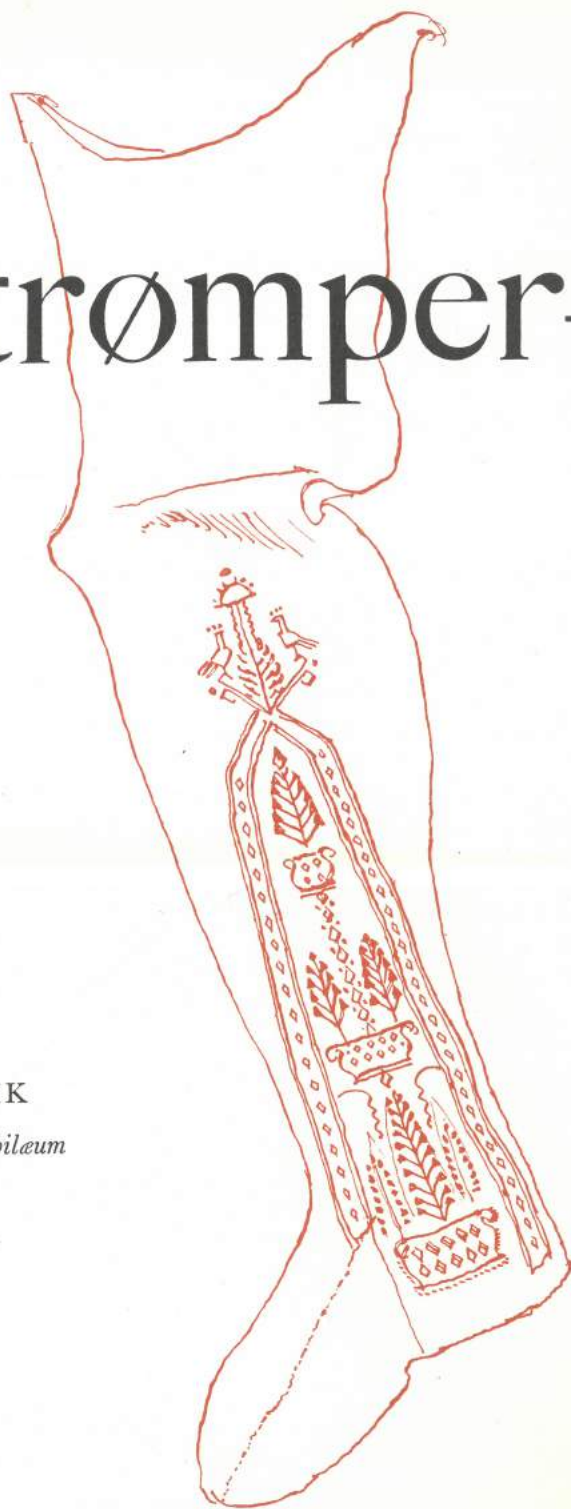

Om Strømper-

Om Strømper-

Udsendt af

A/S VALBY STRØMPEFABRIK

i anledning af virksomhedens 50-års jubilæum

den 14. maj 1953.

Istidsmenneske paa
Hjortejagt. Maleri i en
Hule, Valltorta, Spanien.
e. H.G. Bandi u. J. Maringer:
Kunst der Eiszeit, Fig. 182.

Fra bar Fod til Strømpe

Af MARGRETHE HALD

INDLEDNING

Ved Ordet Strømpe forstaar man i vore Dage en poseformet Beklædningsgenstand for Fod og Underben eller et endnu større Parti af Benet. Den kan være mere eller mindre formet efter den Legemsdel, den skal beskytte, og kan fremstilles af forskellige Materialer og ved Hjælp af forskellige Teknikker. Dog anvendes nu til Dags praktisk talt kun een, nemlig Strikning eller »Pindebinding«, som har vundet den totale Sejr paa Grund af sine ubestridelige Fortrin.

Før den moderne Industri kom ind paa at anvende Maskiner til Fremstilling af Strømper, var der dog endnu en Teknik, som kunde siges at være virkelig velegnet hertil, nemlig »Naalebinding«, som, skønt den er af ganske anden Oprindelse, har det tilfælles med Pindebinding, at den har let ved at danne Form ved Ind- og Udtagning og giver et Stof, der er glat, og som slutter paa behagelig Maade til Fod og Ben.

Paa nordisk Bund kan Naalebindingen følges tilbage til Oldtiden, idet der er fundet en naalebundet Vante fra Tiden omkring Kr. F. i en svensk Mose¹). Der er dog forskelligt, som tyder paa, at Teknikken er meget ældre, men dette er en Sag for sig. Naar den imidlertid er bleven besejret af »Pindebindingen«, er Aarsagen sandsynligvis den, at Strikning er mere variabel, kan give et lettere Produkt og – sidst, men ikke mindst – udføres kontinuerligt, d. v. s. med fortløbende Traad. Ved Strikning gaar Traaden *ud* og *ind* i samme Maske, ved Naalebinding derimod *igennem* Løkken, og Stoffet kan ikke trævles op. Tilmed foregaar Naalebinding periodisk, d. v. s. med afmaalt Traadlængde, og Arbejdet maa afbrydes, mens Øgning finder Sted, et skæbnesvangert Handicap, hvis Maskinen skal overtage Arbejdet.

Bueskytte fra Istiden.
Maleri i Cueva Saltadora.
Spanien.
e. H. G. Bandi u. J. Maringer:
Kunst der Eiszeit, Fig. 153.

Naar jeg nu i det følgende skal forsøge at give en kort Oversigt over de ældste Fod- og Benbeklædningers Historie, maa jeg forudskikke den Bemærkning, at Emnet er uhyre stort, selvom det tages med den Begrænsning, at Skotøjets Behandling udelades. Mig bekendt har Stoffet aldrig været Genstand for en samlet Behandling, og da Materialet er yderst fragmentarisk overleveret, kan der

her kun blive Tale om en Skitse, som jeg haaber ved senere Lejlighed at kunne uddybe.

Emnet er imidlertid hverken uinteressant eller uden Betydning for Dragtforskningen i Almindelighed, og vi vil nu prøve, hvad vi kan lære ved at benytte arkæologiske Fund, Billedstof og skriftlige Kilder, idet vi samtidig foretager Udkig til Almuekulturer rundtom i Europa og til Naturfolk, der lever under lignende Kultur- eller Naturforhold som vore Forfædre i Oldtiden.

Paa bare Fødder.

Selvom vi ikke tidsmæssigt set kan komme længere tilbage end til Bronzealderen, d. v. s. ca. 1400 f. Kr. F., og de Tusinder af Aar, som Stenalderen omfatter, ikke har levnet os Stof til Belysning af Problemerne, tør vi dog sikkert antage, at de palæolitiske Jægere, som fulgte Dyrene under Istiden, ikke har været ringere stillet, end Eskimoerne er det i de arktiske Omraader i vore Dage.

Det siger sig selv, at Menneskets Fod ligesom Dyrets kan vænne sig til at taale Færden i stenet Terræn og blandt haarde, stive Planter, og primitive Folk gaar ofte helt uden Fodbeklædning.

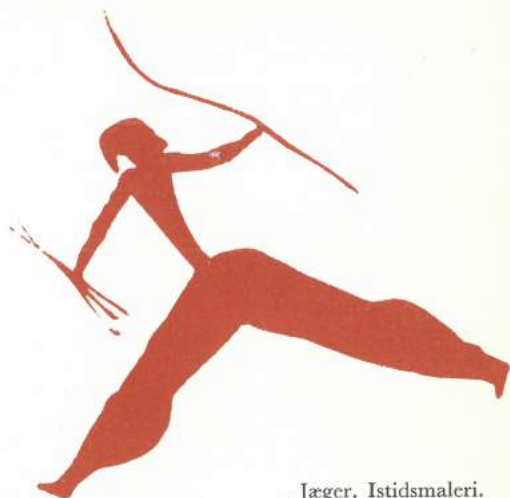
En indfødt Kvinde, som aldrig havde ejet Fodtøj, blev indlagt paa et Hospital hørende til en Missionsstation i Sudan. Hun havde under sine Fodsaaler et tykt, læderagtigt Lag, og efter nogen Tids Sengeleje løsnede dette sig og gik af, som om det var en aftagelig Saal. Tilbage sad en fin ny Hud, som næppe lige straks vilde blive egnet for Barfodsgang²⁾, men som sikkert kunde have tiltrængt den Behandling, man har hørt om fra Nord-

sverige, hvor man ved Dypning eller Indgnidning med Tjære søgte at hjælpe Foden til i en Fart at faa et slidstærkt Lag³).

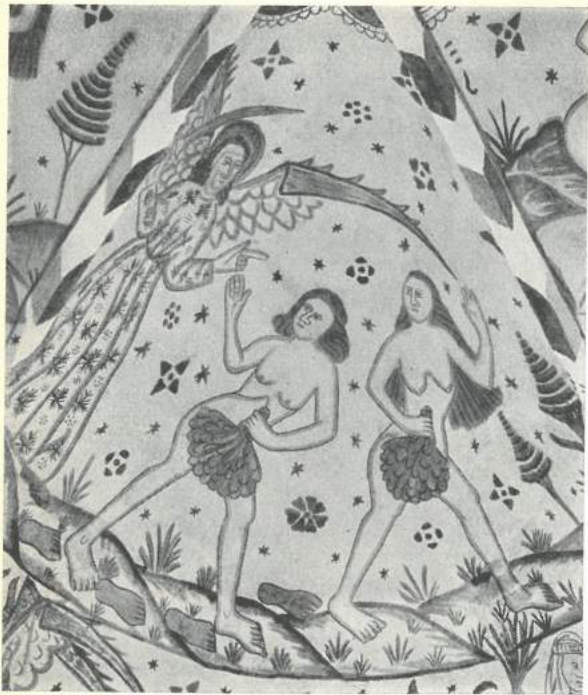
Endnu mere generende end Terrænforholdene er dog aabenbart Kulden, og hvis Foden ikke beskyttes derimod, kan den tage Skade ved Forfrysninger, som kan have de alvorligste Konsekvenser, men ikke desto mindre ser man dog, at Tilvænnning og-saa overfor Kulde kan være forbløffende. I Finland gik man ret almindeligt barfodet om Sommeren; og om Kvinderne i Karelen hed det, at de gik med bare Fødder det meste af Vinteren ved Hjemmearbejdet. Almindeligvis maa Paaklædningen dog variere efter Aarstiderne, men det er besynderligt saa tidligt, man visse Steder begyndte at gaa barfodet. I Nordland skete det allerede, inden den sidste Sne smeltede om Vaaren, og man fortsatte dermed endnu efter, at Nysneen var begyndt at falde om Høsten. Enkelte Steder afventede man Gøgens Kukken, før man optog sine Sommervaner⁴).

Hyppigt spiller vel nok Sparsommelighedshensynet en Rolle; men ikke altid; og der skal være gamle Traditioner i den Skik, at Børn gaar uden Fodtøj⁵). Maaske ligger netop Ønsket om Hærdning under Opvæksten til Grund derfor. Ifølge en Beretning fra de vestskotske Øer, skrevet i 1703, bar Børnene dør paa den Tid sædvanligvis hverken Sko eller Strømper før efter 7-, 8-, eller 9-Aarsalderen⁶).

Paa et tysk Træsnit fra 1641 vises fire irske eller skotske Soldater, som har gjort deres Entre i Stettin, i fuldt krigsmæssigt Udrustning med Vaaben, Plaider, Hatte etc.; dog er kun de tre forsynet med Fodtøj. Den fjerde har aldeles nøgne Ben og Fødder⁷). Og næsten endnu mere grelt virker det Udstyr, som Personerne er afbildet med paa en skotsk Jagtscene fra 1577; ivrigt følgende Vildtet over et ujævnt Terræn med Tuer og Buske farer Jægerne fremad, barbenede og barfodede, men iøvrigt iført flotte Dragter, hvis meterlange Ærmefflige svinger bagud⁸). Indholdsmæssigt svarer dette Billede

Jæger. Istidsmaleri.
Cueva de los Caballos,
Valltorta, Spanien.
e. H. G. Bandi u. J. Maringer:
Kunst der Eiszeit, Fig. 155.

Paa bar Fod gaar Adam og
Eva ud af Paradiset.
Udsnit af Kalkmaleri i
Aastrup Kirke, Falster.
N. M. fot.

til, hvad en Højlandspræst i 1542 eller 1543 skriver om sine haardføre Landsmænd til Kong Henry VIII af England: »Baade Vinter og Sommer gaar vi barbenet, undtagen i den allerstrengeste Frost, og vor Glæde og Adspredelse bestaar ikke alene i at jage Kronstyr, Ulve, Ræve og Grævlinge, hvoraf vi har stor Overflod, men ogsaa i Løben, Hoppen, Svømning, Skydning og Kasten med Spyd«⁹).

I en Række engelske Kilder fra 1500-Aarene og opad tales om at gaa barfodet eller barbenet¹⁰), og man fristes stærkt til at tro, at det maa dreje sig om en i Landet dybt rodfæstet Skik.

Det kan heller ikke skyldes en ren Tilfældighed, at Kong Magnus fik Tilnavnet Barfod; thi det hedder i Sagaen (1093 e. Kr.), at da Kongen vendte hjem fra sin Ekspedition i Vest, havde han – ligesom mange af hans Følge – anlagt den Dragt, som var i Brug i de vestlige Lande. Han gik med bare Ben, kort Kjortel og Overklædning, hvorfor mange kaldte ham Magnus Barfod eller den barbenede¹¹). At Dragtskikken her skulde være dikteret af Armod, tør vel anses for udelukket; men den har tydeligt nok forbavset Hjemstavnens Beboere, siden Episoden har nedfældet sig i Sagaen.

Skofyld

Flere af vore Fund fra Bronzealderen har indeholdt Rester af Fodtøj, men det er Kvindegraven fra Skrydstrup, som har givet os de fyldigste Oplysninger derom. Her var der medgivet et Par bløde Hudsko, af hvilke saa betydelige Fragmenter var bevarede, at Typen lod sig bestemme. Endvidere fandtes »Fodklude«, d. v. s. uregelmæssigt afrevne, langagtige Strimler af Uldtøj bestemt til at svøbes om Fødder eller Fodled¹²). I det ene Skofragment laa tillige Planterester, som ved en botanisk Undersøgelse viste sig at hidrøre fra Græsser, hvis Art dog ikke lod sig bestemme nærmere¹³).

Lignende Skofyld, nemlig en Tot Hestehaar, nogle Lapper af delvis behaaret Skind samt en ulden Klud fandtes i en Mandssko hørende til et

Irske Krigere. Den ene med bare Fødder.
e. H. F. McClintock: Old High-land Dress and Tartans, Fig. 9.

Moseligfund fra den keltiske Tid¹⁴), og selvom der er ca. 1000 Aars Afstand imellem dette og Skrydstrupfundet, betyder det i denne Forbindelse mindre; thi helt ned til Nutiden har lignende simple Midler været i Brug hos forskellige Folk og næppe altid med Fattigdom eller tvingende Nød som Aarsag, men snarere paa Grund af en Hensigtsmæssighed, som ikke overtræffes af moderne Fodtøj. Vi skal se nogle Eksempler herpaa fra Naturfolk. Virginia-Indianerne har om Vinteren anvendt tørt Løv eller løse Hjortehaar som Skofyld, medens Chepewyans brugte Haar af Elsdyr og Ren blandet med Skindstumper¹⁵).

Karagasser og Tunguser svøber Bast af Caprifolium om Ben og Fødder, medens Vidjeblade og Enebærløv i de sydlige Lapmarker puttes i Sko efter først at være blevet blødgjort i Nærheden af Ild¹⁶). Endelig har man

Dreng fra Lapmarken med
en Rulle Skohø.
e. E.Manker: De svenska Fjäl-
lapparna, S. 286.

Skohø

der i dets Behandling indgaar Træk saa primitive, at det maa være et ur-gammelt Trin i vegetabiliske Stoffers Tilberedning til tekstilt Brug, de røber. En Række Forskere har da ogsaa følt sig fængslet af dette gamle Kultur-element, og der berettes om Brugen af Skohø hos mange forskellige Folk, flere sibiriske, visse Eskimoer og Lapperne, ja — endog fra en saa sydlig Lokalitet som Ukraine omtales dets Forekomst; ogsaa Nordskandinaverne vides at have anvendt Skohø. I sin Beskrivelse af Spydeberg Præstegield siger I. N. Wilse i 1779 saaledes om *Carex vesicaria*, som er en Art Star, at det er en mærkelig Plante »baade af Udseende saaog af dens Nytte da Lapperne dermed udstoppe deres Skoe for Kuld om Vinteren og for Sved om Sommeren, derfor og kaldes Lapsko-Græs.« Og i 1674 hedder det herom hos Joannis Schefferi i »Lapponia«: »I sine skoor bruka the inaga strumper, utan allenast hoe. Ty the finna i Lapmarken ett laongt græs, huilket the kooka, och thet foervvara, att hafvva i sine skoor.« Det er imidlertid flere Arter af Star, der anvendes, og Tilberedningen kan være mere omstændelig end som saa.

Materialet indsamles i August—September og gerne fra fugtige Steder,

hørt, at Duske af Siv¹⁷) skal være egnet i tørret Tilstand, og at et Fyld af Fjer baade til Fodtøj og Vanter¹⁸) maa være af fortrinlig Virkning, er umiddelbart indlysende. For Danmarks Vedkommende behøver man jo kun at erindre, at en Halmvisk i Træsko eller Støvler er et endnu skattet Middel i streng Kulde og ondt Vejr, og Talemaaden »at have ren Halm i Støvlerne« forudsætter naturligvis almindeligt Kendskab til Billedet. Flettede Halmviske kan forøvrigt være udført baade net og kunstfærdigt.

Størst Betydning som Skofyld har *Starhø*¹⁹) dog aabenbart haft, og naar det interesserer os særligt her, er det af to Grunde, først naturligvis den, at det er Emne til Fodbeklædningen, og dernæst, fordi

hvor det vokser sig længst og smidigst. Først piskes Græsset over en skarp, kantet Sten eller en Stub og kæmmes derpaa med en jerntandet Kam for saa at gnubbes og flettes i Dukker og tørres. Tilsidst samles det i en tyk, tovlignende Snoning, der vrides op i spiralagtigt Forløb til en lukket Ring. Saaledes opbevares Høet til hele Aarets Forbrug, og naar det efterhaanden tages i Brug, gnides det igen grundigt og kan nu danne et blødt og behageligt Foer i Skoen, om det ellers anbringes paa den rigtige Maade. Dette Forehavende kræver imidlertid af let forstaaelige Grunde stor Omhu og megen Øvelse; Starhøet skal ikke alene isolere mod Kulde, det maa tillige kunne hindre, at Skoen gnaver, og afbøde Stød fra eventuelle Ujævnheder i Terrænet. Skoen bliver i Virkeligheden udbygget til en lun lille Rede for Foden. En anden Beretning om Behandlingen gaar ud paa, at Høet kæmmes med en tvetandet Kam, dannet af en Maageknogle, og det færdige Produkt kommer til at minde om frisk-brudt Hør.

Man kan være temmelig vis paa, at det er ældgamle Metoder, man staar overfor, naar Mennesket tager Tænderne i Brug til Arbejde, og det er virkelig forbavsende, at der et Sted i Nordsverige ved Kæmning af Skohø blev benyttet en Kam, hvis Skaft var affaset saaledes, at det bekvemt kunde holdes i Stilling med Tænderne under Processen. Men hvorom alting er: naar Skohø endnu er i Brug, maa det være, fordi det virkelig har en Funktion og stadig er velegnet under bestemte Naturforhold. Det hedder sig da ogsaa, at Skohø vel kan blive vaadt, men aldrig »surt«, det holder sig porøst i Skoen og tørrer hurtigt foran Ilden. En Renvogter ombytter ikke gerne sit Skohø med en Strømpe, og selv i visse Egne af Nordsverige var der endnu for et Par Menneskealder siden Folk, der saa med dyb Mistillid paa Strømperne. I virkelig haard Kulde brugte de kun Hø i Skoene, fordi de ansaa dette for at være bedre end Uld til at holde paa Varmen, hvis det blev lagt direkte paa Foden. Førøvrigt har baade Lapper og nogle Nordskandinaver ogsaa anvendt Hø som Beskyttelsesmiddel for Hænderne, og den svenske Forsker Åke Campell siger herom saaledes: »Typologisk-historisk sett tillhör skohöet liksom handshöet ett före spånad och vävnad liggande urkulturbruk med växter eller växtdelar till beklädnad.«

Lappisk Sko og Kam til Beredning af Skohø.
e. E. Manker: De svenska Fjällapparna, S. 169.

Fodklude Set under det Perspektiv, Åke Campell har oprullet for os, kan de beskedne Fodklude, som forekommer i Bronzealdergravene, ikke betegnes som helt ubetydelige eller ligegyldige Genstande; for vort Emnes Vedkommende dokumenterer de nemlig, at en fuldt udviklet Tekstilkunst træder ind i Billedet og kan være med til at levere Materiale egnet for Fodens Beklædning.

Skrydstrupkvinden har da sikkert ogsaa været forsynet med den for hendes Tid korrekte Fodbeklædning, og det samme gælder sandsynligvis de Bronzealdermænd, som fandt deres sidste Hvilested i Egekistegravene i Trindhøj og Muldbjerg. Deres Fodklude maalte henholdsvis ca. 35×9 cm og 50×20 cm²⁰). Fodkludene kan næppe heller have været upraktiske eller ubehagelige i Brug, siden de kunde have en Funktion gennem tre Tusinde Aar, endda langt mere udviklede Fodbeklædninger vandt frem. I arkæologiske Fund fra Middelalderen træffes Fodkludene i Forbindelse med Mandsdragter, fundet henholdsvis i Bocksten i Sverige²¹) og Skjoldehamn i Nord-Norge²²), og et litterært Vidnesbyrd om deres Brug i Norge i senere Tid skyldes Hans Wille, der i 1786 gjorde Eftertiden den Tjeneste at give en Beskrivelse af sit Præstekalds Natur og Indbyggere med samt deres Skikke. Om Fodtøjet hedder det følgende: »Da deres Strømper altid ere uden Fødder, saa har de i den Sted gamle uldne Kluder, kaldet Skoklutar, som svøbes om Fodbladet«²³).

I Nordsverige (Frostviken) lod man i 1880—90erne Fodklude erstatte Skohøet, som ejendommeligt nok var dyrere; og i de seneste Tider anvendes Kludene lejlighedsvis i Gummisko ved Sommertid²⁴).

Den geografiske Udbredelse har antagelig været meget stor, og der er f. Eks. gjort Optegnelser derom fra en Del Folk af slavisk og finsk Stamme²⁵) af forskellige Forskere; saaledes siger A. O. Heikel Aar 1909, at Strømper var ubekendt blandt visse Folk i Ungarn og Rusland, i Stedet vikledes Klude om Fødderne²⁶).

Benbeklædning Som vi nu har set, havde man i ældre Bronzealder forskelligt, der kunde tjene til Fodens Beskyttelse, hvorimod man foreløbig ikke har iagttaget noget som helst til Dækning af Benene. Vi maa helt ind i Jernalderen, før

vi træffer Fund, som indeholder noget, der kan opfattes som en Benbeklædning; men til Gengæld møder vi nu ogsaa tre forskellige Former.

Vindingar er en Slags Bensvøb, som foreligger i et Par nordtyske Mosefund, nemlig fra Bernuthsfeld og Obenaltendorf, hvoraf det sidste efter et Smykke dateres til ca. Aar 200 e. Kr. F.²⁷). Der findes to Sæt, eet fra hvert af de nævnte Fund, og Svøbene, der minder stærkt om de fra Nutiden kendte Wicklers, maaler henholdsvis 361 cm og 75 cm i Længde. Den tyske Arkæolog H. Hahne har ved Rekonstruktionsforsøg vist, at de længste Stykker kan dække fra Ankel til Knæ, hvilket synes at stemme med, hvad der ses paa visse Afbildninger fra 2. Aarh.; dog findes der ogsaa Relieffer, som viser, at Benet kan være beklædt med lignende Lister over den fulde Længde²⁸). Angaaende de kortere Stykker har været fremsat flere Teorier, f. Eks., at de skulde være Ankel- eller Lægbind, men H. Hahne hælder nærmest til den Opfattelse, at de er Knæsvøb. Til dette Punkt vil vi senere vende tilbage.

Sandsynligvis har Bensvøb af lignende Art som de tyske været i Brug ogsaa i Norden op gennem Tiden; thi det er fra Sagalitteraturen Termen »Vindingar« er kendt, et Ord, der af Sprogforskerne forklares netop som Tøjstrimler til at vikle om Benene fra Ankel til Knæ²⁹).

Udbredelsen synes at være stor baade i Tid og Sted. Man finder et meget lignende Dragtstykke hos visse nordamerikanske Indianerstammer³⁰), dog her vistnok af Skind, og ret almindelig anvendt synes »Vindingarna« at have været indtil den nærmeste Fortid i Østersøprovinserne og længere ud mod Øst. For de estniske Mænds Vinterbensvøb af graat Uldtøj opgives Maalet til 150 cm i Længden og 36 i Bredde, medens de setukesiske Kvinders »Vindingar« var lidt mindre, nemlig 120 × 20 cm. De bares i koldt Vintervejr og undertiden i Forbindelse med Fodklude³¹).

Det hedder om Kvinderne i Omraadet ved Dor-

Vindingar

Kvindedragt fra Hopi-Indianerne med Bensvøb af Skind.

e. Opstilling i Etnografisk Samling. Des Asmussen.

pat, at de ikke bar Strømper, men supplerede deres Sokker med Beviklinger af brede Baand om Skinnebenene³²).

Af de forskellige Meddelelser, som foreligger om, hvorledes »Vindingarne« blev anlagt, ses dog, at de ogsaa anvendtes i Forbindelse med lange Strømper og aabenbart undertiden indeni, undertiden udenpaa disse³³). Paa estnisk Omraade brugte man en meget speciel Strømpetype, hvis Skaft i den Højde, hvor Benet normalt har sit tykkeste Sted, er forsynet med en Udposning, som giver en meget aparte Linie. Denne outrerede Form skal være fremkommet ved, at Svøbelister af Tøj oprindeligt skulde ligge her *under* Strømperne og *direkte* paa Læggene, en Skik man først efterhaanden har opgivet. At det ikke drejer sig om en Tilfældighed fremgaar af Oplysninger om, at samme Mode har hersket over videre Strækninger, saaledes ogsaa i Lithauen og hos Kvinder af finsk beslægtede Stammer ved Volga³⁴). I Setukesien omtaltes de tykke Ben som Elefantfødder, og Smagsforfaldets Bundrekord betegnes antagelig ved, at man visse Steder gik saa vidt for at vække Opmærksomhed ved sine tykke Lægge, at man udstoppede »Strømpesækken« med Blaar eller Papir³⁵). Der forlyder ogsaa noget om, at det skulde høre til god Tone at bære flere Par Strømper samtidig³⁶).

Men ogsaa i vestligere Dele af Europa har Moden med de tykke Ben haft sine Tilhængere; thi Billeder af Folk fra Tyrol viser baade Mænd og Kvinder med Ben, der svulmer i paafaldende Grad, og specielt er da en af de afbildede Kvinder, som bærer »Ringelstrümpfe«, vis paa at vække al ønskelig Opsigt, thi hendes Lægge har et Omfang, der maa være allermindst det dobbelte af, hvad Naturen har udstyret hende med. Om der er anvendt Polstring eller Underlag, fremgaar ikke af Billedet, men Virkningen af omløbende Linier kunde i alle Fald godt tænkes at være Mindelser af Svøbelister. Iøvrigt viser ogsaa Anbringelsen af iøjnefaldende Deko-

Kvinde fra Tyrol med
»Ringelstrümpfe«.

Tegning af Des Asmussen c.
A. u. M. Haberlandt: »Die Völker
Europas«, Fig. 95.

rationer paa Mændenes Benbeklædning, at det er Benets sværeste Parti, der ønskes fremhævet³⁷).

Spørgsmaalet er, om det ikke er Levn af gammel Smykkeplacering, der røber sig i denne ejendommelige Dragtskik.

Sagen er nemlig den, at man i lettiske Grave fra 1200-Tallet har fundet »Vindingar« meget rigt og meget smukt udstyrede med Metalprydelser, Bronzspiraler o.l., som er fastgjort i Tøjet. De har afgjort været bestemt baade for Beskuelse og Beundring³⁸).

Der kan nu næppe være Tvivl om, at vi er stødt paa et mærkeligt Kulturelement af meget stor Udbredelse baade i Tid og Sted. Hos Central-Eskimoerne i Nord-Amerika har man nemlig en Benbeklædning med en yderst aparte Udformning, som minder paafaldende om den, vi nu har set fra Europa. Gudmund Hatt afbilder saaledes en Strømpe, som omkring Ankelten har normalt Omfang, men højere oppe tiltager Vidden og bliver aldeles enorm. Udvidelse er opnaaet ved Indsætning af Kiler, og Udposningen kommer under Brugen til at ligge paa Benets Yderside, hvilket sikkert er bedst af praktiske Grunde. Til denne Strømpe, som er et kvindeligt Dragtstykke, bæres en lav Sko, saa hele Stadsen bliver synlig. Tilsvarende blot endnu mere udpræget er Støvleformerne fra samme Omraade³⁹); og Eskimodragter, der viser disse mærkelige Benprydelser i lidt forskellig Udformning, kan forøvrigt ses i Etnografisk Samlings Udstilling af arktiske Dragter⁴⁰).

Vi vender os nu atter til Fundstoffet fra Oldtiden for at undersøge, om der her skulde være lignende Udsmykning af Benene at iagttage. Materialet er meget spinkelt, men det giver dog visse Holdepunkter. Et meget iøjnefaldende Træk ved de tre Stenaldermænd (S. 6, 8 og 9) er netop de tykke Ben, og en Mandsfigur af Bronze fra et Depotfund, fremdraget i Stockhult i Skaane og

Kvindedragt fra Rensdyr-Eskimoerne med Udposning paa Benbeklædningen. Etnografisk Samling. Tegning af Des Asmussen.

Estnisk Strømpe med Ud-
bugtning paa Læggen.
e. A. O. Heikel: Die Volkstrach-
ten in den Ostseeprovinzen,
Pl. XXVIII 24.

dateret til ældre Bronzealder⁴¹), har Lægge, som er dobbelt saa omfangs-
rige som Laarene, men der antydes intet, der kan tolkes som et Dragt-
stykke. Dette er derimod Tilfældet ved en Kvindeskikkelse, sikkert en
Gudinde, som er afbildet paa en Ragekniv fra Vestrup i Nord-Jylland.
At Underekstremiteterne her i Modsætning til de andre Legemsdele er
beklædt, fremgaar af en Skravering med Skraalinier, som maaske endog
tør tages som Tegn paa, at det er »Vindingar«, Gudinden bærer paa sine
Ben. Kniven dateres til yngre Bronzealder (9-7. Aarh. f. Kr. F.⁴²).

Omtrent samtidige eller en Smule yngre er nogle i Tyskland forekom-
mende keramiske Produkter af ejendommelig Art, som almindeligvis kal-
des for Støvle- eller Fodpokaler⁴³). De har imidlertid intet med Støvler at
gøre, tværtimod viser de bedst gennemarbejdede Eksemplarer en indtil
Ankelen naaende Sko, hvorover ses et Stykke Smalben og derover igen en
stor skaalformet Udvidelse. I enkelte Tilfælde er Overdelen forsynet med
en Hank eller to samt en Dekoration, hvilket svarer til, hvad der ses paa
almindelige Drikkekar fra samme Tid. Man tænker derfor i første Omgang
ikke paa, at det udvidede Parti er andet end en funktionel Foranstaltning,
men naar man har gjort sig bekendt med de besynderlige Skønhedsbegre-
ber angaaende tykke Ben, som aabenbart har hersket over større Omraader,
indser man, at Hankene m. v. maa være secundære Foreteelser, og at Karrets
Overdel antagelig skal efterligne noget, der virkelig hørte til et Ben, ana-
logt med, at Skoen, der vises paa dets Underparti, svarer til en Fod. »Læg-
udvidelsen« paa de mest primitive Pokaler ligner da ogsaa forbløffende
godt de Udposninger, der ses paa de estniske Strømper⁴⁴).

Vi vender nu tilbage til de korte Bensvøb, der foreligger fra Obenal-
tendorf, omtalt S. 15. Der har været fremsat forskellige Hypoteser om deres
Anvendelse, saasom Fodbind, Knæbind og Lægbevikling. Der turde efter
det ovenfor anførte være Grund til at anse den sidstnævnte Teori for den
sandsynligste.

Paa Bayeux-Tapetet, der skildrer Slaget ved Hastings Aar 1066, ses
flere af Krigerne med krydsvis oplagte Svøbelister paa Benene. At der her
er tilstræbt en dekorativ Virkning turde være klart, men den funktionelle

Fodpokal fra Stassfurt.
Tegning af Des Asmussen.
e. G. Girke: Die Tracht
d. Germanen, 1922, Tf. 28.

Opgave maa vel have bestaaet i Fastholdelse af et indenfor liggende Dragtstykke for Underbenet. Maaske er det de i Sagaen omtalte »Vafspjarrar«, som er gengivet⁴⁵).

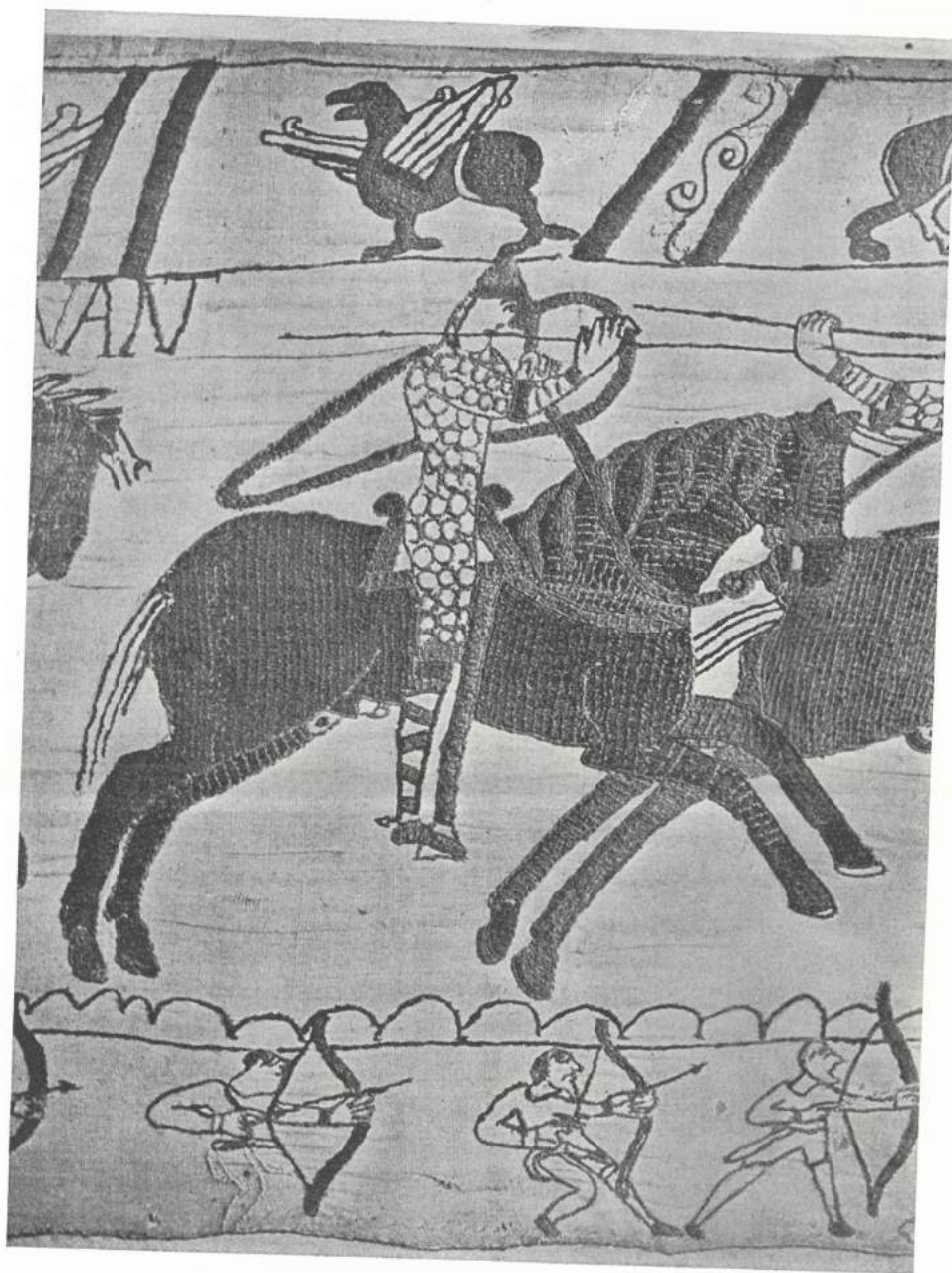
Angaaende »Vindingarnas« typologiske Stilling maa lige tilføjes, at de hører til den Gruppe Klædningsstykker, som Dragtforskerne betegner som Svøbedragter eller Vikledragter. Hermed menes usyede Tøjer, der bæres som Dragtstykker. De kan være mindre eller større og i visse Tilfælde saa omfangsrige, at de dækker hele Kroppen. Man bar dem f. Eks. i den klassiske Tid i Grækenland og Rom, og den indiske *Sari*, som er et typisk Eksempel paa en Svøbedragt fra Nutiden, vil vist være de fleste bekendt⁴⁶).

Den næste Benbeklædning fra Jernalderen, som vi skal opholde os ved, hører til et dansk Mosefund fra Daubjerg i Jylland, og her er al Diskussion om Bæremaaden overflødig, idet den blev fundet in situ paa et Mandslig. Se S. 22. Det drejer sig om to rektangulære Stykker Uldtøj ca. 36×27-31 cm store og paa den ene Kant forsynet med to Snore til Fastbinding. Ogsaa disse Dragtstykker, der har fungeret som fodløse Strømper ligesom de nylig omtalte »Vindingar«, har bevaret en Plads i Klædedragten op gennem Tiderne, muligvis i visse Tilfælde ved at indgaa som Led i en større Beklædningsgenstand, nemlig som Underdel i en Slags Bukser. De ældste mig bekendte Afbildninger, som kunde tyde paa dette, stammer fra Arkadius-søjlen, der blev rejst Konstantinopel i det 5. Aarh. e. Kr.⁴⁷). Her ses Bindebaand eller Sømme under Knæet paa Manddragterne, og den svenske Forsker Sigfrid Svensson ser heri et Lighedstræk med en bestemt Buksetype, som har hørt til den folkelige Dragt i visse Egne af Skandinavien saa sent som paa 1800-Tallet⁴⁸). Efter mit Skøn kan en Delelinie under Knæet være Tegn paa, at det var Underbensklædet, som blev øget til her.

Som selvstændigt Dragtstykke har det i hvert Fald holdt sig i Brug til Nutiden. Kvinderne i Ingermanland bar saaledes røde Tøjstykker, der naaede til Knæene og holdtes fast med sorte Baand⁴⁹). Eksempelvis kan nævnes, at tilsvarende kendes fra Ainuerne, og at der til en Kvindedragt fra Formosa, nu i Etnografisk Samling, hører et lignende Sæt. De sidstnævnte

Klæde for Underbenet

Rytter med Bevikling paa
Benene (Vafspjarrar?).
Detail af Bajeux Tapetet.
Slutningen af 1000-Tallet.
e. Gengivelse i II. Afdl.

Stykker maaler ca. 37 x 30 cm, hvilket praktisk talt er samme Maal som paa de danske Stykker fra den keltiske Tid⁵⁰).

Velkendt er iøvrigt de »lukkede« Underbenstøjer, d. v. s. rørformede Benhylstre, der har faaet Form, idet Tøjet blev syet sammen, og dette er da i Reglen taget efter Diagonalen, hvilket forhøjer Elasticiteten.

Typen er velkendt f. Eks. fra Nordsverige, Finland og Dele af slavisk Omraade⁵¹), og der kendes da ogsaa eet Eksempel paa dens Forekomst i Oldtiden i Norden, nemlig et cylindrisk formet Stykke udført i Sprang, som giver et elastisk Stof. Se nedenfor S. 32.

Dette er den saakaldte »Hoselæg«, som hører til et norsk Votivfund fra Tegle⁵²). Stykket er 28 cm højt og 24 cm i Omkreds. Mønsteret dannes af et Trekantmotiv, der bygger paa en teknisk Finesse, som minder noget om Strikning med vekslende Brug af Ret- og Vrangmasker. Desværre er den ene Tværgænse afrevet, og det er altsaa umuligt at bestemme den oprindelige Længde. Der bestaar derfor den teoretiske Mulighed, at Hoselæggen har haft Fod, men da Sprangeteknikken arbejder med et givet Antal Traade og kun i ringe Grad er egnet til at skabe Form ved Ind- og Udtagning, maatte det blive ret besværligt at danne en Bugtning for Hælen; dog kunde Stykket godt alene ved Hjælp af en Lukning for Taaen være kommet til at føje sig ganske bekvemt efter en Fod. Man kender endda fra Strikketiden Eksempler paa, at Strømper blev fremstillet efter Princippet »Fod skaber Hose«, thi baade Letter, Russere, Setukeser o. fl. skal meget længe have holdt fast ved en Strøpemodel, som var ganske lige⁵³). Ikke desto mindre anser jeg det for sikkert, at »Hoselæggen« fra Tegle altid har været uden Fod; thi det vilde næppe svare til Kulturmilieuet i Norden med en fuldt udviklet Strømpe i 3.-4. Aarh. e. Kr. F. Det følgende vil bringe Begrundelsen for denne Opfattelse.

Vi har nu set Underbensbeklædninger bestaaende af Svøbelister, aabne Klæder og cylindrisk formet Maskeværk. Hertil kan føjes, at man ogsaa kender Dragtstykker af lignende Art af forskellige vegetabiliske Materialer som: Halm, Bast og Siv⁵⁴). Ogsaa Typerne kan være endnu mere varierede, end vi hidtil har set, og først og fremmest maa da nævnes, at der er Former, som

Hoselæg

Længst til højre: Klæde for Underbenet in situ paa Ben af Moselig.
 Til venstre: Klædet i udbredt Tilstand.
 Fra Daugbjerg Mose.
 e. M. Hald: Olddanske Tekstiler, Fig. 19 og 20.

er saa lange, at de dækker Benet i fuld Udstrækning fra Ankelen og opad. Naar vi nu gaar over til at se paa dem, som er af særlig Interesse i Forbindelse med det danske Materiale, vil vi faa Lejlighed til at træffe nogle af de Navne, som har været gangbare hos os og vore nærmeste Nabofolk.

Stunthose

Vi begynder med de i Danmark forekommende fodløse Strømper og benytter den Definition, som C. Molbech 1841 har givet i »Dansk Dialekt Lexikon«. Den lyder: »Stunter, Stunthoser: Uldstrømper, der ingen Underfod have, lige fra Hælen til Taaen, men derimod Overfod ved en Strop heftet til den Taa, der er nærmest ved den store. Med Stunter gaar man enten i Træsko, eller uden disse paa den bare Jord. I Vesteregnet bruges de endog om Vinteren, og man gør Stads med dem, idet man har dem sorte eller blaae, med Udsyning paa Overfladen, som gjøres med Garn af forskellig Farve, og Foden kantes med farvede Baand.«

Springtrille

Betegnelsen »Springtrille« definerer Molbech: »Strømper eller Halvstrømper uden Fodder, forsynede med Vriststykke, der har en udsyet Rand, kaldes ogsaa Stumphoser. Fra Vejle Amt: Strømper uden Fodder, som om Vinteren trækkes uden over andre for Varmens Skyld.« Der er iøvrigt flere forskellige Benævnelser, og mange udmærkede Oplysninger

om den fodløse Strømpe er givet af H. P. Hansen i »Spind og Bind«⁵⁵). Paa dette Sted skal blot tilføjes, at H. F. Feilberg under sit Ophold i Valsbøl i Sønder Jylland har givet følgende Bidrag til det Emne, vi her behandler: »Fodbeklædningen om Sommeren »Strømplinger« (Stunthoser) eller (»Springtriller«) eller bare Ben, Kvinder brugte »Vajskawter«, Strømpe-skafter uden Fødder«⁵⁶). C. Molbech siger om Betydningen af: »Stunte«, slippe, være for kort, ikke naae. »Det stunter ved Knæerne« (slipper v., naar kun til Knæerne.)« Dette menes at stemme overens med det i svensk Dialekt forekommende Ord »stuttsock«, stumpet Sok. Foruden »Stuttstrumpa« benytter Svenskerne Betegnelserne »Benholk« og »Benlinge«⁵⁷).

Hertil svarer ogsaa det i Alperne benyttede Udtryk »Wadenstutzen«, og selvom Betegnelsen »Wadenstrümpfe« aabenbart i Tyskland nu er gaaet over paa almindelige Sportsstrømper eller Halvstrømper, er den dog i Oberbayern knyttet til en fodløs Strømpe⁵⁸) og primært af samme Betydning som det sønderjydske »Vajskawt«. Naturligvis har ogsaa Befolkningen i Østersøprovinserne, som har bevaret saa mange af de Kulturelementer, vi her opererer med, benyttet den fodløse Strømpe til Nutiden, og det er tilsyneladende Typen uden Vristlap, man har bibeholdt, men efter Afbildninger at dømme forekommer Fødrem dog lejlighedsvis. I koldt Vejr kombineres »Vajskawter« her med lave Sokker, om Sommeren bæres de ofte til bare Fødder⁵⁹).

I Grækenland tør det anses for temmelig givet, at de fodløse Strømper vil holde Stillingen langt ud i Fremtiden. Her indgaar de nemlig i Livgardens Paradeuniform. Det dertil hørende korte Skørt »Fustanellaen«, bestaar af en Mængde hvide Lærredskiler, hvorunder bæres et Par Bukser, hvis Ben kun er nogle faa Centimeter i Længde. Disse suppleres med strikkede, hvide Strømper, som naar til Anklerne og holdes nede ved en Rem under Foden⁶⁰). En langskaftet Type i Lighed med den græske er ogsaa kendt paa Øen Man⁶¹), formentlig dog her med Vristlap; thi det bemærkes, at der findes to Stropper forneden, den ene for Tærne, den anden for Hælen. Tillige havde Manboerne den korte Type med een Fødrem, men uden Overfod. Vristlappen er derimod tilstede i et fra Irland kendt Sæt,

Vajskawt

Wadenstutzen

Stunthose fra Nordjylland,
strikket i 1941.
e. M. Hald: Olddanske Tekstiler,
Fig. 394.

»Vajskawt« fra Estland.
e. A. O. Heikel: Die Volks-
trachten in den Ostsee-provinzen,
Pl. XXVIII 21.

Græsk Gardist iført
Fustanella og lange fod-
løse Strømper med Strop
under Svangen.
e. Figur i Tøjhusmuseet.
Des Asmussen.

som endog har to Løkker for Tærne og en Klap, som gaar ned bagom Hælen⁶²).

Ogsaa fra England haves Vidnesbyrd om Stunthosens Brug. Paa et Billede fra 1400-Tallet, visende en Bueskytte og en Dreng, ses Barnet med en fodløs Benbeklædning, der har Rem under Svangen⁶³); og om den landlige Befolkning i Lancashire hedder det i 1813, at den stadig bruger en kort, fodløs Strømpe, kaldet Cockers⁶⁴).

Slægtskabet med de jyske Stunthoser er af Vigtighed; thi man maa ikke undervurdere den historiske Kendsgerning, at det gammel keltiske Kulturomraade har faaet et meget kraftigt Indslag af norrøn Kultur i Vikingetiden. Gennem flere Aarhundreder var de skotske Øer, Nord-Skotland, Irland og Man norsk Interessessfære⁶⁵), og det er klart, at gensidig kulturel Paavirkning har fundet Sted, om det da ikke, vel at mærke, har drejet sig om Kulturgods, i som Forvejen var velkendt hos alle Parter; thi dette er jo ogsaa en Mulighed. Men hvad vort Emne angaar, saa bliver Spørgsmaalet nu, hvor langt vi kan følge de Stunthoser tilbage i Tiden, som vi har truffet paa begge Sider af Nordsøen. Vi ser derfor paa, hvad det

norske Materiale kan yde, og begynder med den Beretning, Pastor Hans Wille i 1786 har givet fra Sillejord Præstegield: »Strømperne, kaldet Sokkar, ere sielden bundne, men oftest syede af en Alen Vadmel. Da deres Strømper altid ere uden Fødder, saa har de i den Sted gamle uldne Kluder, kaldet Skoklutar, som svøbes om Fodbladet⁶⁶). Om Skoene hedder det, at de er forsynede med en Læderlap, som dækker Fodbladet. Her maa det altsaa dreje sig om en Strømpe af »Vajskawt«-Typen — om den havde Fodrem fremgaar ganske vist ikke af Teksten, men at den var uden Vristlap tør nok sluttes, da Skoen havde en saadan.

Ogsaa Gjellebølls Meddelelser fra Sætersdalen giver Bidrag angaaende vort Emne: »Paa Benene

bruge de de saa kaldte Lægge-Sokker, som ikke ere bundne eller knyttede, men syede ligefrem af Vadmél. De gaae alene ned over Hælene, og have ingen Födder; thi i Skoene bruge de ikkun noget Halm, samt om Vinteren nogle uldne Klude, som de svöbe om Födderne. Deres Skoe gjöres af tykt Læder, som de selv garve og berede«⁶⁷). Denne Beskrivelse af en norsk Sok passer ligefrem slaaende paa en fodløs Strömpe, som er fremdraget i Nordbobygderne paa Grönland⁶⁸); thi den bestaar af brunt Tøj og er netop skaaret saaledes, at den holdes fast ved Foden uden særlig tilsat Rem, idet Hælen omsluttes af Tøjjet. Her har vi altsaa en Type, der afviger en Smule fra, hvad vi hidtil har set, men Poul Nørlund opfatter alligevel — og sikkert med Rette — det i Grönland fundne Eksemplar som en Stunthose og sammenligner det med en Fodbeklædning, der er gengivet paa en Altertavle, dateret til ca. 1435. Se S. 26. Men iøvrigt skænker Kalkmalerierne, Middelalderens store Kulturskat, os en ikke ringe Viden om Tidens Benbeklædning, og med Hensyn til Stunthoser faar man afgjort det Indtryk, at de fortrinsvis bares af Folk af lavere Stand. Det er saaledes en Bøddel, der er gengivet paa S. 27, og at den Skikkelse, som ses til venstre paa Billedet Side 28, hører til forneden paa den sociale Rangstige er givet; thi det har netop været Kunstnerens Opgave at vise Forskellen paa de ydre og indre Kvaliteter hos den arme og den rige. Den velhavende Mand til højre har alle sine Tanker samlede om sit Liggendefæ, imens han drejer sin Rosenkrans, medens den fattige til venstre, der ikke er bundet af Mammon, kan sende alle sine Tanker til Kristi Vunder. Hans ringe Stand karakteriseres ved Dragten, som har Huller paa Albuer og Knæ. Ærmerne er meget klart tegnet og slutter med en fast Linie ved Haandleddene; Benbeklædningen er derimod mindre tydelig angivet, men da Slidstederne paa Knæene svarer til Brudstederne paa Ærmerne, maa der ogsaa paa Benene være et temmelig udslidt

Dansedragt fra Ny Guinea med Underbensbeklædning af Straa.
Etnografisk Samling. Tegning af Des Asmussen.

Bøddel med Stunthoser.
Detail af Altertavle
fra Boeslunde Kirke,
Sjælland, ca. 1435; nu i
Nationalmuseet.

c. P. Nørlund: Buried Norsemen
at Herjolfsnes, Fig. 129. N. M. fot.

Stunthose fra Herjolfsnæs,
Grønland.

c. P. Nørlund: Buried Norsemen
at Herjolfsnes. Meddelelser om
Grønland LXVII. Fig. 125.

Dragtstykke, hvis Underkant forsvinder i de »Ankelsokker«, Manden har paa sine Fødder. Det er igen en ny Variation af en Fodbeklædning, som vel nærmest kunde fortjene Navnet »Stuntsok«.

At Typen dog ikke er enestaaende fremgaar af, at den genfindes paa Billedet S. 29, som forestiller Simon af Kyrene bærende Kristi Kors. Ogsaa han er bramfrit klædt og har velsagtens hørt til en af de lavere Klasser. Tilsyneladende er hans Ben nøgne fra Ankelen og opad.

Det omvendte, nemlig Benet beklædt i fuld Udstrækning og Foden nøgen eller stukket i en Sko af en eller anden Slags, ses ogsaa paa Middelalderbillederne. Foroven har disse fodløse Langstrømper ofte en Snip, beregnet til Fastholdelse med en Strop ved et Bælte.

I Virkeligheden vilde det være logisk, om det Dragtstykke, som beklæder hele Benet og dette alene,

havde faaet og beholdt Navnet »Benklæder«, der i vore Dage noget mangelfuldt benyttes om Bukser.

Nu vilde det være saare tilfredsstillende, om vi ved Hjælp af arkæologisk Materiale kunde have draget Linien tilbage til det norske Hoselæg fra Jernalderen. Desværre lader de nordiske Fund os i Stikken, men at den fodløse Strømpe repræsenterer en meget gammel Type er hævet over enhver Tvivl, og i Grækenland og Syditalien synes den at have været anvendt meget tidligt. Et Par Eksempler vil være tilstrækkeligt at anføre. Paa den smukke Aktaion Vase fra det 5. Aarh. f. Kr.⁶⁹) ses en ung Gedyrde, som flygter for Pan (Side 31). Hyrden bærer en kort Underklædning, har et Skind over Skuldrene og paa Benene korte Hoselæg. Lange, fodløse Strømper lignende dem, der den Dag i Dag bruges af græske Gardister (se Side 24), kan man iagttage paa Afbildninger af Skuespillere paa en syditalisk Vase⁷⁰).

Som et Kuriosum vises i Tilslutning hertil en Tegning af en Dansedragt fra Ny Guinea, hvortil hører Underbensbeklædninger af Straa. At disse ligeledes typologisk set er af meget stor Ælde, kan der ikke være Tvivl om, selvom de er hjembragt til Nationalmuseet for bare en Snes Aar siden. Fra vort eget Milieu turde det være et tilstrækkelig klart Vidnesbyrd om en gammel og stærk Tradition, at »Vajskawter« eller »Benlinge« har holdt sig i Europas Kulturlande ind i vort Aarhundrede.

Og før vi nu forlader de primitive Beskyttelsesmidler for Underlemmerne, vil jeg gerne udpege det for Dragttypologien væsentligste Resultat af vor Søgen, som er, at der oprindeligt har bestaaet en Deling mellem Beklædningsgenstande for Fod og Ben, at disse to Elementer er udviklet hver for sig og har holdt sig som Enheder til de seneste Tider forbavsende mange Steder.

Hvornaar man først har fundet paa at forene de to Bestanddele i en fuldt udformet Strømpe, kan vi ikke sige, og antagelig vilde selv et fyldigt dansk Materiale ikke kunne oplyse os derom. Vi maa nøjes med at slutte ud fra det arkæologiske Stof, at Strømper med Fod og syet af vævet Tøj var kendt indenfor det norrøne Kulturomraade i Middelalderen. I Nordbobygderne paa Grønland, hvor en udmærket Samling Dagligdragter er udgravet, fandtes foruden den allerede omtalte »Stunthose« en Del veritable Strømper med Fod og Skaft i eet⁷¹). De er ikke særlig velbevarede, men dog tydelige nok til at vise Arten. Ogsaa en kort Strømpe, som hører til en Mandsdragt fra Skjoldehamm i Norge, har ifølge Beskrivelsen et Skaft ca. 16 cm højt og en Fod, men der bemærkes dog, at Foden ikke var helt lukket foran, og at der har været baaret Fodklude om Ankerne tillige⁷²). I et tredie Dragtfund fra Middelalderen, nemlig fra Bocksten

Bøddel med Stunthoser.
Detail af Kalkmaleri
i Gislinge Kirke, Sjælland,
ca. 1475. N.M. fot.

Strømper

Den rige og den fattige,
sidstnævnte med
»Stuntsokker«. Udsnit af
Salkmaleri i Kjeldby Kirke,
Møen, ca. 1450. N.M. fot.

i Sverige, forekommer en langskaftet Benbeklædning, men uden en egentlig Fod, idet den nedentil er forlænget med nogle Flige til at gaa frem over og under Foden, hvor de blev holdt i Stilling ved Hjælp af Fodsvøb⁷³).

Det er altsaa beskedent, hvad Fundene yder, og desværre er det undertiden begrænset, hvad man tør slutte af Billeder, thi det kan jo f.Eks. være umuligt at afgøre, om der er en Adskillelse mellem Fod og Skaft, naar der bæres Sko tillige.

Pontifikalstrømper

Og nu maa Tiden være inde til, at vi vender os mod de sydlige Lande, som saa ofte har været impulsgivende for Danmark, og det viser sig da ogsaa straks, at vi her træffer de ældste Eksempler paa fuldt udviklede Strømper. For Middelalderens Vedkommende finder vi Materiale i de fornemme, gejstelige Begravelser, saaledes i Delsberg i Schweiz, hvorfra to

Pontifikalstrømper er bevarede. De dateres til 12. eller 13. Aarh., og den ene, som skal bestaa af Silkedamask af arabisk eller siciliansk Oprindelse, er 67 cm høj i Skaftet, medens den anden, der er bundet med Naal og bestaar af Hørgarn, maaler 70 cm. Et mærkeligt Forhold kan forøvrigt iagttages med Hensyn til Anvendelsen af Teknikker ved Tekstilerne i de gejstelige Personers Gravudstyr fra denne Tid. Der kendes nemlig ikke faa Eksempler paa strikkede Pontifikalhandsker, endda i fortrinlig Udførelse med fuldt udformede Fingre, Manchet og Pynt; men til Strømper har man tilsyneladende ikke brugt »Pindebinding«, skønt man skulde tro, det var et nærliggende Paafund, naar denne Teknik nu var kendt. Kostbart vævet Stof synes at have været det foretrukne Materiale, maaske fordi man i dette kunde naa den højeste Grad af Luksus. Af grønt sarazenisk Silkedamask er saaledes en 63 cm høj Strømpe, som har tilhørt Kardinal Arnold de la Vie (d. 1335), medens en endnu yngre Strømpe fra Halberstadt Dom bestaar af brunviolet Taft med lyse Striber, en Virkning, der er udnyttet yderst raffineret, idet Linierne gaar diagonalt paa Benets Højderetning. Skaftlængden er 78 cm, det største Maal, som forekommer i den her omtalte Gruppe af Strømper⁷⁴). Iøvrigt turde det være overflødig at bemærke, at Hensynet til det praktiske maa have spillet en underordnet — eller maaske snarere slet ingen — Rolle ved Tilvirkningen af disse Pragtstykker.

Lidt ejendommeligt er det maaske, at vi maa til et Land med et varmt Klima for at finde de ældste »bundne« Strømper, vi har Kendskab til, nemlig til Ægypten. Dér findes to Typer, begge tilhørende den senantikke Tid og almindeligvis daterede til 400-600 e. Kr., en Periode, som gav Tekstilkunsten en forbavsende rig og skøn Blomstring i Nillandet. De omhand-

Simon af Kyrene med »Stuntsokker«. Detail af Kalkmaleri i Christian d. III's Kapel, Roskilde, ca. 1490.
e. Tegning fra 1858 af Zeuthen.

Strømper fra Ægypten

Mand med fodløse Strømper med Flige til Opheftning. Detail af Kalkmaleri i Kongsted Kirke, Præsto Amt.

e. P. Nørlund: Buried Norsemen at Herjolfsnes, Fig. 127. N. M. fot.

lede Strømper, som dog forresten kun kan tilkomme Betegnelsen Sokker, er smukt og sagligt udformede. Den ene Type er fremstillet i »Naalebinding« og den anden i »Pindebinding«⁷⁵).

Den førstnævnte Slags virker unægtelig mest primitiv, dog har den Form efter Hælen og er smukt afsluttet ved Taapartiet. Men den strikkede Sok bærer Førsteprisen. Ved Overkanten har den en Brømme eller Frynse, foran paa Skinnebenet er dannet en lille Slidse, og Hælen er særdeles velformet. Mest iøjnefaldende er dog Delingen mellem første og anden Taa, sikkert indført af Hensyn til Taastrengen i en Sandal. Nu er denne Udformning ikke helt enestaaende. Den genfindes aabenbart i Østens Fodbeklædninger; thi den saakaldte »Chapli« eller »Bombay-Sko«, der omtales som en »Vante for Foden«, har ogsaa et særligt Rum for den første Taa. Den eksisterer som Strømpe i Himalaya og i Kashmir i Indien samt i Japan, hvor Sandaler med Taastreng kræver en saadan Form⁷⁶).

Men hvad Ægypternes Strikkekunst angaar, maa det anses for højst usandsynligt, at den omhandlede veludførte lille Sok repræsenterer et Begynderstandpunkt, og selv om det maa erkendes, at vi ikke er i Stand til at føre Undersøgelsen om Strikningens Oprindelse til Bunds, saa regner jeg det i hvert Fald for givet, at der maa ligge en lang Udviklingsrække bag dette ægyptiske Strikkearbejde, som absolut ikke giver et moderne haandstrikket Produkt noget efter.

Men naar vi nu til sidst vil opholde os ved et Par Strømper, som efter Kronologien er de ældste, vi kender, maa vi alligevel tilbage til et europæisk Land, nemlig Frankrig. I Martres-de-Veyre, 14 km fra Clermont, undersøgtes i 1893 nogle Grave, hvoraf een indeholdt Liget af en ung Kvinde paa ca. 20 Aar. Der var medgivet hende en Del Beklædningsgen-

stande og deriblandt et Par Strømper, som var 55 cm høje i Skaftet, hvilket vil sige, at de kunde naa et Stykke op ovenfor Knæene. Materialet er et filtagtigt, brunt uldent Stof, og Fodstykket, som er skaaret for sig, er syet til Skaftet med grove Sting. Øverst findes en Frynse langs Kanten samt et Mærke med Initialerne P.R.I., udført i hvidt Uldgarn. Af det øvrige Grav-gods, som fremdroges paa Pladsen maa nævnes Mønter, der tilhører Slutningen af 1. Aarh. og første Halvdel af 2. Aarh., samt nogle Vaser og flere Sager af gallo-romersk Arbejde, d.v.s. Produkter, som viser den romerske Indflydelse paa den i Gallien herskende Kultur⁷⁷).

Det kan altsaa være uvist, hvorfra de Impulser er udgaaet, som har foraarsaget Brugen af lange Strømper. Med Hensyn til Dragtstykkerne bestaar iøvrigt det Forhold, at en Tunika, som var medgivet den unge Kvinde, typologisk set er af en Art, som forekommer meget almindeligt i senantikke, ægyptiske Grave, altsaa samtidig med de to Par Sokker, vi ovenfor har drøftet, medens de gallo-romerske Strømper fra Martres-de-Veyre er saa forskellige fra de ægyptiske Sokker, som tænkes kan.

TEKNIK

I det Materiale, vi ovenfor har gennemgaaet, har vi nu og da truffet paa Strømper af vævet Tøj, hvilket vil sige, at det færdige Dragtstykke er fremkommet ved, at Traaden først ved Hjælp af en Væv har skullet indarbejdes til Tøj, som derpaa maatte skæres og syes for at faa Form efter Ben og Fod. Der findes imidlertid Tekstilteknikker, som i langt højere Grad end Vævning er i Besiddelse af form-givende Evne, og ved Anvendelse af disse kommer man direkte til Maalet, idet Produktet faar Form samtidig med, at Garnet arbejdes sammen til mygt Stof. Til denne Gruppe hører bl. a. Hækling og Strikning, som enhver Nutidskvinde antagelig er bekendt med. Hækling har vi dog ikke mødt som

Gedehyrde med rundstribet Underbensbeklædning. Græsk Vasebillede fra 5. Aarh. e. Furtwängler u. Reichhold: Griechische Vasenmalerei II, Pl. 115.

Grønlandsk Strømpe
af vævet Tøj.

e. P. Nørlund: Buried Norsemen
at Herjolfsnes. Fig. 125.

Strømpeteknik paa vor Vej, selvom den uden Tvivl kunde tjene som saadan. Derimod har vi set, at man foruden Strikning eller »Pindebinding« har betjent sig af to andre Teknikker, nemlig »Naalebinding« og »Sprang«, som ogsaa giver Produkter af en vis Elasticitet. Den sidstnævnte Teknik, som er benyttet til Hoselæggen fra Tegle i Norge fra 3-4. Aarh. e. Kr. F.⁷⁸⁾, er ganske vist kun truffet i dette ene Tilfælde, hvilket dog ikke udelukker mere udstrakt Brug af den til Strømper; thi den vides senere hen at have været anvendt til Fremstilling af Handsker, som vel ikke kan anses for mindre indviklede af Form⁷⁹⁾.

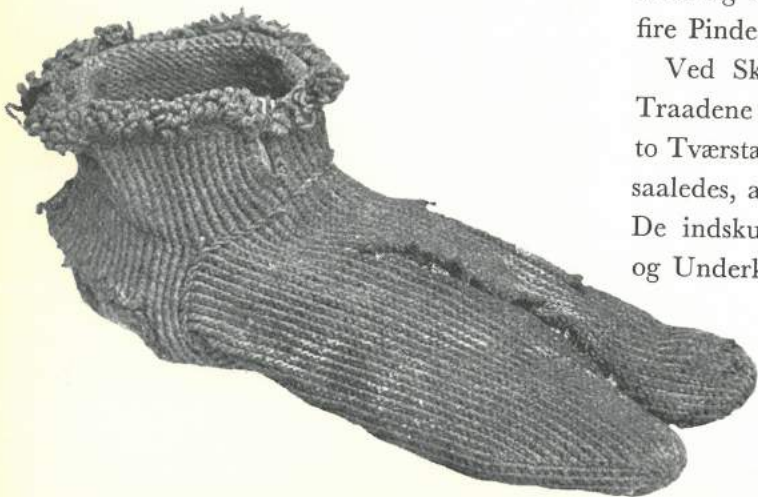
Naalebindingen, hvis Brug vi har konstateret i Produkter af højst forskellig Herkomst, nemlig i en Sok fra Ægyptens senantikke Periode⁸⁰⁾, en middelalderlig Pontifikalstrømpe fra Schweiz⁸¹⁾ samt en norsk Almuestrømpe fra nyere Tid⁸²⁾, har ogsaa spillet en Rolle som Handsketeknik, og det er netop i en Vante, fundet i Åsle Mose i Sverige og dateret til Tiden omkr. Kr. F., vi har det ældste Vidnesbyrd om Teknikens Hjemhørighed paa nordisk Grund⁸³⁾. Sprang, Naalebinding og Pindebinding er imidlertid ikke beslægtede i teknisk Henseende, de bygger tværtimod paa ganske forskellige Grundprincipper; en kort Redegørelse for Metoderne, vil derfor være paa sin Plads.

Sprang

Strikket Sok fra Ægypten.
Nationalmuseet.

Sprang er en Fletteteknik, som udføres paa parallelt opspændte Traade; Islættetraad benyttes ikke, hvilket betegner en afgørende Forskel fra Vævning. Teknikken stiller meget beskedne Krav med Hensyn til Redskaber. Drejer det sig om Fremstilling af længere eller bredere Stykker, betjener man sig af en Ramme med to Tværstænger samt fire Pinde.

Ved Skemaerne Side 34 illustreres, hvorledes Traadene arrangeres: a. Først vindes de op over to Tværstænger: b. Derpaa indlægges et Par Pinde saaledes, at der dannes Fag eller Skel i Trenden. De indskudte Pinde 1-11 ved Rammens Over- og Underkant vil da dele Trenden i to Lag, saa-

ledes at der skiftevis gaar een Traad over og een Traad under Pindene. Traadene sammenslynges nu efter bestemte Regler, saa der dannes en Slags Slyngninger eller Masker, hvoraf der efterhaanden opbygges et netagtigt Stof. Maskerne tages op med Hænderne, og Fletningen begyndes i den Side af Rendingen, som ligger til højre for den arbejdende.

Det er en Regel, at alle Traade, som ligger over Stangen, skal under og alle Undertraadene op, naar der flettes en Omgang, og Skiftet foregaar saaledes, at en Overtraad kommer til at ligge paa skraa over to Undertraade, inden den gaar ned i Underskellet. For hver Tur indlægges to Pinde, som holder »Maskerne« i Stilling, d. v. s., at de to Sæt Pinde uddrages skiftevis og benyttes igen. Da Traadene ligger fast ved begge Tværgrænser, vil Fletværket opbygges fra begge Ender af Kæden, saa to symmetriske Halvdele vokser frem samtidig. Efter sidste Omgang trækkes en Traad gennem Skellet for at hindre Maskerne i at løbe op. Man kan ogsaa med en Hæklenaal danne en Slags Luftmasker i Række hen over Stoffets Midte.

Skemaerne S. 34 viser kun Tekniken i dens Grundform, den allersimp-
 leste Form for Maskedannelse, som — om man vil søge et Lighedspunkt i en anden Teknik — kan sammenlignes med Retmasken i Strikning. Der kan imidlertid ved Variation i selve Traadslyngningerne dannes forskellige Masketyper, hvorved der gives Mulighed for Afveksling i Mønstrene, f. Eks. i »Ret og Vrang«, »Dobbeltslag« og »gennembrudt« Sprang.

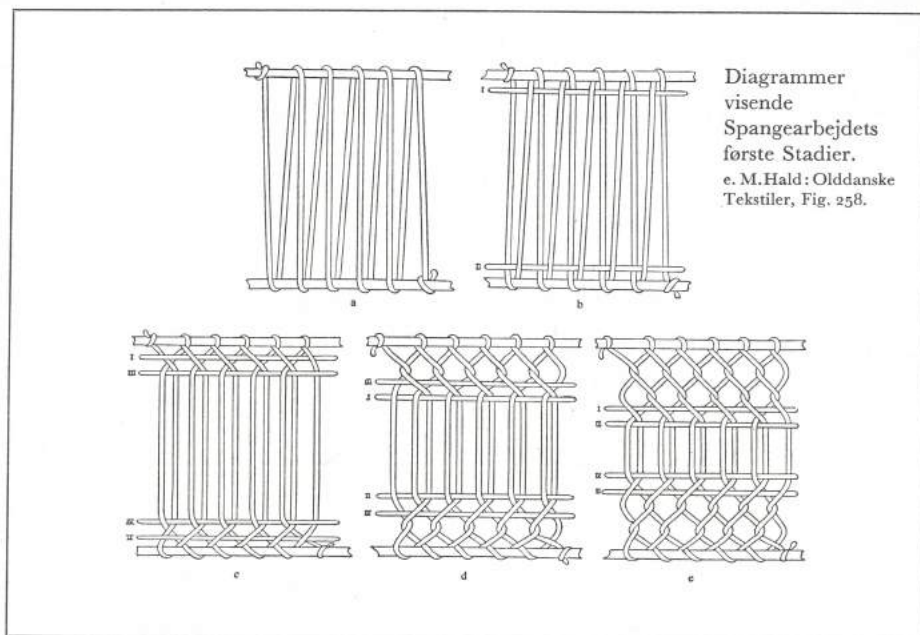
Alle nævnte Metoder kan varieres ved at kombineres, og ved Brug af forskelligt farvet Garn kan nye Virkninger opnaas. Alene ved Anvendelsen af Grundslaget og Garn i to Farver er det muligt at skabe en Mængde Mønstre med Pletter, Kiler, Skraastriber eller Striber paa langs eller tværs⁸⁴).

Naalebinding er en Syningsart, hvori der arbejdes med en Gruppe Sting, som er udviklede af Tunge-

Eskimoisk Trommedanser med Strømper, hvis Skafter er sammensat af Skindstrimler i tre Farver: hvidt rødt og naturbrunt.
 Etnografisk Samling.
 Tegning af Des Asmussen.

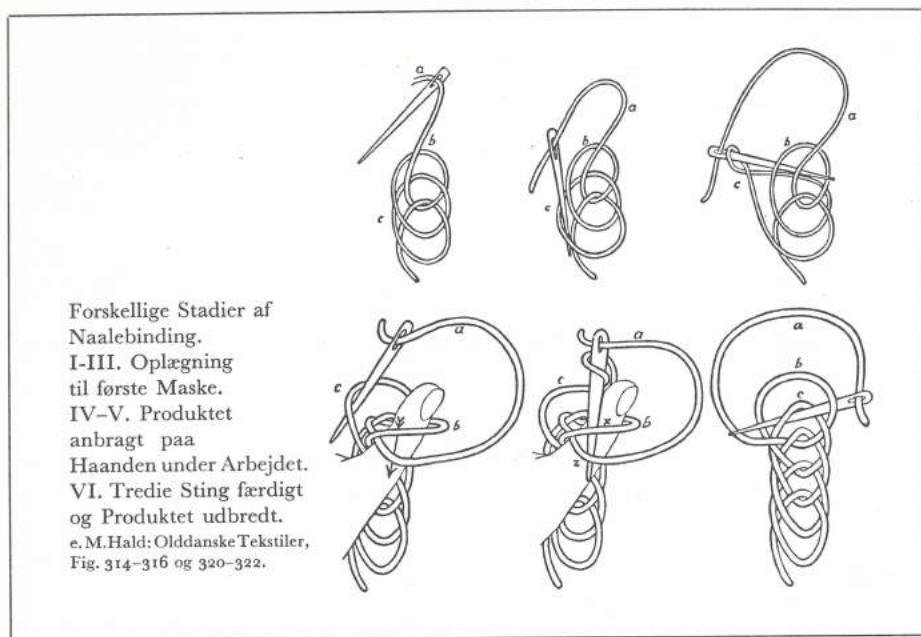
Naalebinding

Analyse til svensk Vikingetids Arbejde.
e. Agnes Geijer: Birka III, Fig. 21 h

stinget. Vil man forsøge at beskrive den Passage, som Traaden danner i et naalebundet Arbejde, kan man snarest hjælpe sig ved at sammenligne med en Spiral. Trækker man en Spiral lidt ud og lægger den ned i Plan, vil den omtrent komme til at tegne en Linie, som den Skemaet nedenfor viser. Nu er det imidlertid klart, at Produktets Sammenhæng maa sikres, hvilket f. Eks. kan ske ved Hjælp af en gennemløbende Traad og ved, at Løkkerne skubbes sammen saaledes, at den ene gaar lidt op over den næste, netop som det ses af Analysen til det svenske Possementarbejde fra Vikingetiden⁸⁵).

De enkleste Former af Naalebinding kan træffes i primitive Folks Kurvearbejder, fremstillet af bøjelige Vækster, og disse er formentlig dannet uden Anvendelse af noget Redskab, men saasnart Teknikken optræder som regulær Syning, benyttes en Naal, der hyppigst er flad, ca. 8-10 cm lang og $\frac{3}{4}$ cm bred ved Øjet. Der arbejdes med afmaalt Traad, og naar Øgning skal finde Sted, knyttes et nyt Stykke til; Traadspidserne heftes, naar Produktet er færdigt.

Forskellige Stadier af Naalebinding.
 I-III. Oplægning til første Maske.
 IV-V. Produktet anbragt paa Haanden under Arbejdet.
 VI. Tredie Sting færdigt og Produktet udbredt.
 e. M. Hald; Olddanske Tekstiler, Fig. 314-316 og 320-322.

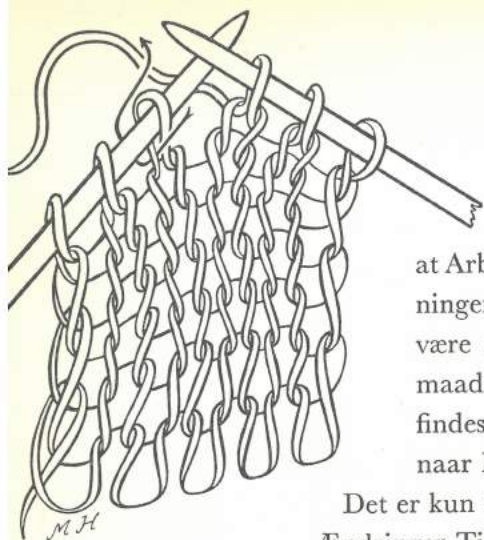
Arbejdet foregaar ved Naalebinding saaledes, at der først slaas en Række »Masker« op som Grundlag, og naar Rækken har den Længde, som bestemt svarer til Vidden af det ønskede Produkt, lukkes Omgangen; Fortsættelsen sker saaledes, at Naalen føres ned gennem venstre Kant af Række No. 1, samtidig med at Række No. 2 udføres⁸⁶).

Strikning eller »Pindebinding« er en løkkedannende Teknik, hvortil benyttes en fortløbende Traad, der »bindes« sammen ved Hjælp af to Pinde. Ganske vist anvendes ved Rundstriking, f. Eks. af en Strømpe, et Sæt paa fire eller fem Pinde og ved Fremstilling af mere omfangsrige Genstande ofte en saakaldt Rundstrikkpind, der er lang nok til alene at give Plads for den nødvendige Mængde af Masker. Men hvilke Typer af Strikkepinde, der end foretrækkes, hviler hele Processen dog alene paa Spidserne af to Pinde, der er hinanden behjælpelige med at indarbejde Garnet i et Maskeværk.

Naalebundet Strømpe fra N. Helgeland, Nordland. Tilh. Norsk Folkemuseum, Bygdøy.

Strikning

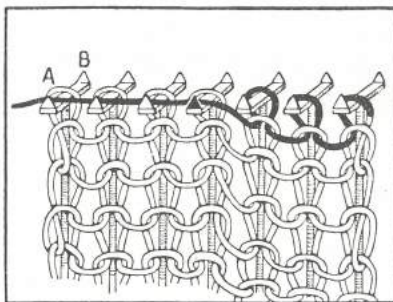
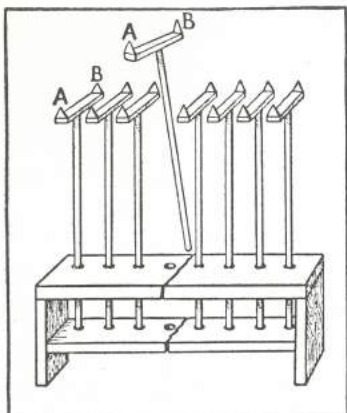

Prøve paa Glatstriking.

Den Strikkemaade, som almindeligvis benyttes hos os, er den saakaldte kontinentale, der bl. a. er karakteristisk ved, at Arbejdstraaden tages ind fra venstre Haand, men da Haandstrikingen jo har nydt og stadig nyder en enestaaende Yndest, vil det være overflødig at gaa i Detailler angaaende gangbare Arbejdsmaader; for saadanne maa henvises til de mange Strikkebøger, som findes. Her vil derfor kun blive vist Glatstriking, der fremkommer, naar hveranden Pind strikkes ret og hveranden vrangt.

Det er kun naturligt, om Haandstrikingens Teknik var undergaaet visse Ændringer Tid efter anden, og der kendes da ogsaa forskellige Fremgangsmaader, som er ganske interessante. Jeg maa dog begrænse mig til blot at omtale et Par Træk fra ældre Metoder, som er af Betydning for os her. Det ene bestaar i, at der blev arbejdet med Strikkepinde med Krog paa den ene Spids. Denne Type skal være benyttet af Araberne og siges at kunne træffes endnu paa de Steder i Middelhavsområdet, hvor Araberne har øvet Indflydelse. Hvor stor Udbredelsen har været, vides ikke, men endnu i 1930-erne strikkede Hyrder i Syd-Frankrig med hjemmegjorte Pinde med Kroge. Man har imidlertid ikke i England kunnet spore Brugen af denne Slags Pinde, men det er dog værd at bemærke, at der har eksisteret Strikkepinde med Kroge, før Lee's Maskine blev indrettet med Naale med Hager⁸⁷). Se S. 103.

Den anden Ejendommelighed, jeg gerne vil nævne, bestaar i, at den ene Pind fikses under Arbejdet. Dette foregaar under Medvirken af et særligt Hjælpemiddel, som kan være en Strikke-Stok, -Skede eller -Pude. De to førstnævnte Genstande har en Udboring, som bestemt passer til at kunne omslutte Pindens ene Ende, medens Puden bestaar af perforeret Læder, ligeledes egnet for at holde den ene Pindespids og hindre, at denne stikker den arbejdende. Ved Hjælp af et Bælte eller evt. et Forklædebaand fastholdes det af de nævnte Redskaber, man nu maatte foretrække, paa den ene Hofte⁸⁸). Men i dette Princip at fastgøre den ene Pind og lade den anden fri til de nødvendige Bevægelser forekommer der mig at være en Lighed med de Arbejdsmaader, som er knyttet til Strikkeapparater med faste Tapper og en løs Pind, og dem skal vi netop se paa nu.

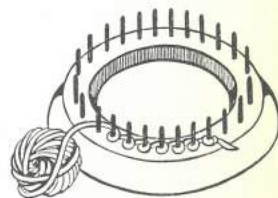
Til venstre: Strikkeapparat fra Leicester School of Technology. e. Mary Thomas: Knitting Book, Fig. 131 A.
Til højre: Detail af paabegyndt Arbejde.
e. Mary Thomas: Knitting Book, Fig. 131 B.

Om Strikkekunstens Herkomst vides foreløbig meget lidt, og det er vel et Spørgsmaal, om Aarsagen hertil ikke bl. a. kan være den, at Teknikken i sin Oprindelse har været knyttet til andre Redskaber end de to Pinde, som har bragt den et godt Stykke frem paa Vejen mod Fuldkommenhed.

Vi vil derfor undersøge, om der findes Tekstilredskaber, der kan yde Produkter med Masker af samme Type, som dem Strikkekunsten opererer med, og Opgaven er i og for sig let; thi i ethvert moderne Stormagasins Afdeling for Børnearbejder finder vi baade en saakaldt »Strikkerive« og en »Strikkekone«, som vi straks genkender, fordi de blot er forbedrede Udgaver af den Traadtridse med 3 Søm, vi i vor Barndom benyttede til Fremstilling af Legetømmere. Metoden er ganske enkel: Der hviler en Maske over hver Tap, og Arbejdstraaden lægges hen ovenfor Masken, der med en Naal e. lign. trækkes over Traaden, som nu danner en ny Maske og indtager den foregaaendes Plads. Det færdige Produkt bliver en rund Snor, som efterhaanden glider ned i Aabningen midt i Tridsen. Ved »Strikkeriven« kan dog varieres en Del og fremstilles ret indviklede Stoffer. Tilsvarende Redskaber i større Format har tidligere spillet en Rolle, og der tales om deres Brug i Frankrig, England, Tyskland og andre Dele af Mellemeuropa. Der kunde »strikkes« baade glat og mønstret paa dem, endda temmelig intrikate Ting. De holdt sig til Midten af det 19. Aarh., men om deres Historie faar man iøvrigt ikke noget at

Strikkeapparater

Engelsk »Strikkekrans« eller Strikkering.
e. Mary Thomas: Knitting Book, Fig. 122.

vide⁸⁹). Et bestemt Apparat, hvortil jeg dog ikke har truffet noget Sidestykke, maa regnes til samme Gruppe, selvom det er udformet noget anderledes end de omtalte. Det skal lige nævnes i Forbigaaende. Om dets Art kan man dømme efter den paa S. 37 gengivne engelske Tegning efter en gammel Model⁹⁰), som tilhører Leicester School of Technology.

Endnu i 1930-erne skal dette Apparat være blevet benyttet af de studerende, naar de skulde lægge nye Mønstre til Rette for Maskinerne, og det hedder sig, at der kunde fremstilles endog ret indviklede Mønstre. Som det ses, har hver af de vandret liggende Tværstænger, hvorpaa Løkkerne skal hvile, en lille Knop eller Stopper, som hindrer Udglidning. Om dette relaterer til et ældre Princip, tør jeg ikke sige⁹¹).

Strikkeapparater, der er indrettet for Arbejder af større Omfang, ejer Nationalmuseet ikke; derimod findes i III. Afdl. et ganske lille, rørformet Redskab, der uden Tvivl hidrører fra Almuekulturen. Det bestaar af et Stykke Horn, som er afskaaret ved to Tværsnit og paa den ene Kant forsynet med fem Tapper til at bære Maskerne. Om Stykkets Ælde foreligger ingen Oplysninger. Vi maa dog være berettiget til at skønne, at det ifølge dets Art typologisk set godt kan være meget gammelt; men dermed være ikke sagt, at vi ved Hornrøret har fundet frem til den yderste Forenkling; tværtimod – Tappernes Antal lader sig reducere til to, og dermed faar vi et nyt Redskab ind i Sammenhængen, nemlig en »Snoregaffel«, ogsaa kaldet en »Nullstok«. Den sidste Betegnelse hidrører fra alsisk Dialekt. Men, som det første Navn siger, benyttes Apparatet til Fremstilling af Snore, formentlig almindeligvis anvendt som Bindebaand, Kantebaand e. lign. Arbejdsmaaden er saa enkel, at Billedet antagelig vil give tilstrækkelig Forklaring. Efter samme Metode kan forøvrigt fremstilles svære, elastiske Liner, hvis man vælger et groft Materiale og arbejder ved Hjælp af en – Støvleknægt⁹²).

Snoregafflen kendes ogsaa fra flere Lande⁹³) og anvendes baade af Almue og højere Stand – ja – den allerhøjeste Stand; thi den var efter alt at dømme et af de Smaaredskaber, som Leonora Christina lavede sig til Tidsfordriv under sit haarde Fangenskab i Blaataarn mellem 1663 og 1685. Leonora skriver selv derom i Jammersminde og fortæller, at en Dag kom den Kvinde,

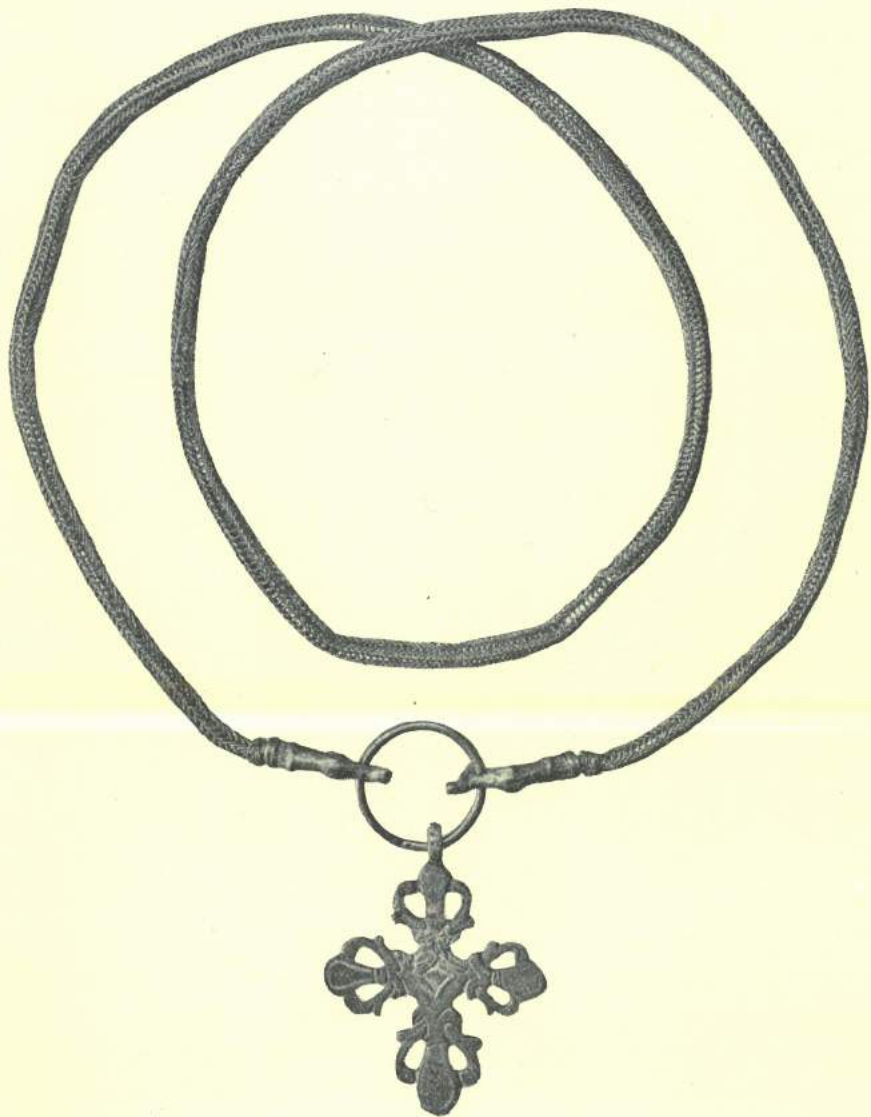

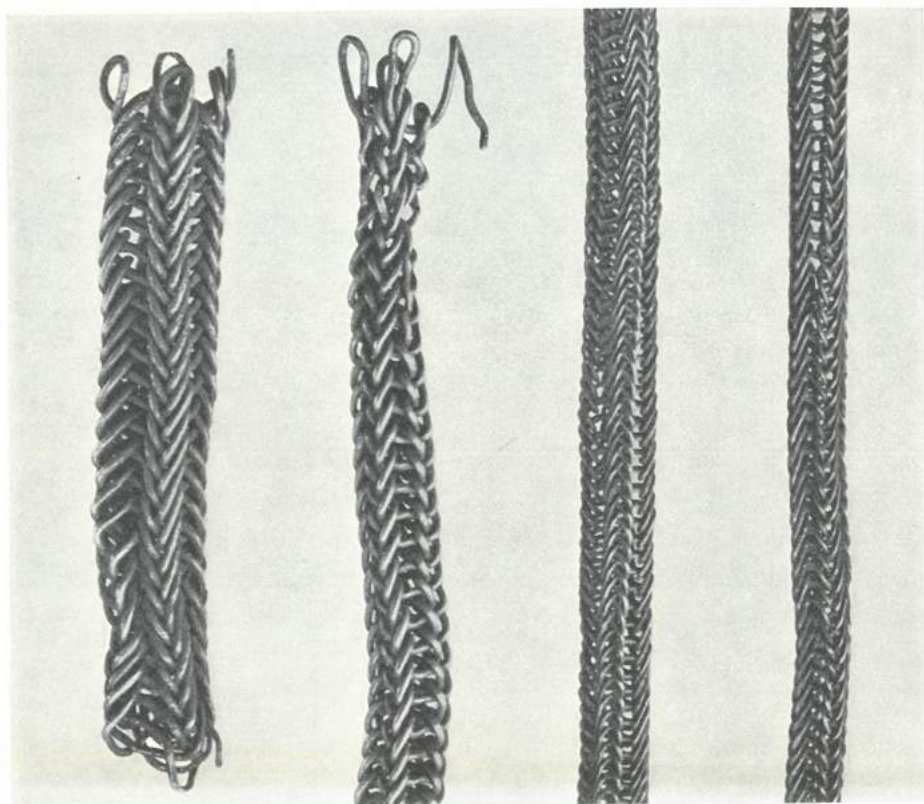
Snoregaffel fra Als.
Tilh. Anna Hald Terkelsen.

som førte Tilsyn med hende, og spurgte, om hun kunde gøre noget »med en brøt Træskee«. »Maaske weed I en?« sagde Leonora. Da Kvinden havde leet et Tag, tog hun en Ske frem, som Bladet var knækket halvt af. Da Leonora ikke maatte laane en Kniv, sagde hun: »Ac, kunde ieg faa et Stycke Glas, saa wille ieg see, hwad ieg kunde gjøre wed ded Stycke Skee-Skafft mig til Nytte.« Kvinden ledte og fandt et Stykke Glasskaar, der var henkastet i en Dynge Fejeskarn. »Med Glasset gjorde ieg aff Skeestumpen en Pind med toe Tacker, som ieg gjorde Baand paa, oc endnu er i Brug,« slutter Beretningen.

Det er selvfølgelig her som ved Hornrøret et beskedent Spand af Tid, vi kan se tilbage over, men da det er uberegneligt, hvad der kan være gaaet tabt, tør vi ikke slutte, at Teknikken paa Leonoras Tid var en Nyhed her i Landet. Af betydelig Interesse er det i denne Forbindelse, at der i Fund fra Vikingetiden foreligger nogle Sølvkæder, som er udført i en Masketeknik svarende til Strikning og antagelig ved Hjælp af et Redskab med Tapper. Det er Miss Andrey Henshall, Inspektør ved National Museum of Antiquities of Scotland, som venligst har gjort mig opmærksom paa dette. I de danske Fund har vi ogsaa nogle Eksempler paa »strikkede« Sølvkæder fra Oldtidens Slutning og Middelalderens Begyndelse, og det er meget let ved Hjælp af et Apparat med fire Tapper og tyndt, stift Sejlgarn at fremstille Snore med samme Analyser som Vikingetidslænkernes. Arbejdet er foregaaet aved om, og Arbejdstraaden skal lægges indefra rundt omkring Tapperne. Der har endog været foretaget en Slags »Dobbeltstriking«, idet der har sidet to Masker samtidig paa hver Tap under Processen, hvilket vil sige, at en Maske, naar den blev afviklet, kom til at omslutte to ovenforliggende, og at disse efter Tur ligeledes kom til at omfatte to. Det kan saaledes ikke siges, at Sølvkæderne repræsenterer et Begynderstadium, tværtimod: man maa være endog meget rutineret for at give sig til at omplante en Tekstilteknik paa et Metalarbejde. Et Spørgsmaal er det imidlertid, om disse Søvlænker er fremstillet her i Landet. Højest sandsynligt er de orientalske Importvarer og ligesom de kufiske Mønter, som er almindelige i samtidige Fund, et Vidnesbyrd om Nordboernes vidtstrakte Handelsforbindelser i Vikingetiden⁹⁴).

Halskæde, »strikket« af
tynde Sølvtraade. Fra Bon-
derup v. Slagelse; Skatte-
fund nedlagt ca. Aar 1070.
N. M. II. Afdl.

a.

b.

c.

d.

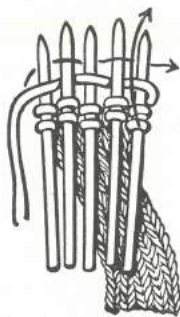
Detaller af »strikkede«
Sølvkæder: a. fra Vaalse;
b. fra Kongens Udmark.
N. M. I. Afdl.
c.-d. fra Bonderup. N. M.
II. Afdl.

Imidlertid maa vi ikke under Indtrykket af slige luksusbetonede Produkter lade os forlede til at anse det for givet, at Strikkekunsten som Helhed taget er Kulturfolkernes Ejendom, tværtimod turde det være det sandsynligste, at det er Naturfolkene, som har bevaret de ældste Arbejdsformer uforstyrret, og at det er hos dem, vi maaske kan have en Chance for at træffe Teknikken i dens laveste Former. Jeg skal derfor afslutte dette Kapitel med at give et Par Stikprøver paa primitive Folks Maskearbejder. Hos nogle nordamerikanske Indianerstammer skal der ifølge Mary Thomas være arbejdet med fem Pinde, der – vel at mærke – stilles paa Højkant og i Række, hvilket vil sige, at de i Virkeligheden fungerer paa samme Maade som Tapperne i en Strikke-

rive. Under Arbejdet sidder der to Masker paa hver Pind, og Afviklingen sker for No. 1, 3 og 5's Vedkommende i den ene Omgang og ved No. 2 og 4 i den anden, og saaledes fortsat skiftevis. Eksperimentet kan særdeles vel praktiseres med venstre Haands fem Fingre som Erstatning for Pindene⁹⁵), men Produktet faar dog næppe hverken æstetisk eller praktisk Værdi.

Hvilke Redskaber, man har betjent sig af blandt Indianerne i Syd-Amerika, er det endnu ikke lykkedes mig at skaffe oplyst; men hos nogle Stammer er der i hvert Fald blevet fremstillet tekstile Produkter med Masker meget lig Strikningens.

Etnografisk Samling ejer flere Eksempler herpaa baade i Form af Snore og Tasker. I en af Taskerne ser man forøvrigt en interessant Kombination af flere Teknikker, hvoraf i hvert Fald to kan bestemmes som Syninger. Snorene kan eftergøres paa to Maader, nemlig ved Brug af en Naal eller ved Hjælp af en Snoregaffel. Det maa dog bemærkes, at Arbejdsretningerne er modsatte. Ved Brug af Gafflen anvendes Princippet med to Masker samtidig paa hver Tap, altsaa det samme som kan være benyttet ved Fremstillingen af de omtalte Sølvkæder fra sen Vikingetid og tidlig Middelalder.

Indiansk »Pindebinding«.
e. Mary Thomas: Knitting Book, Fig. 132.

- 1) H. Arbman och Elisabeth Strömberg: Åslevanten, Nord. Mus. och Skansens Årsbog 1934, S. 68.
- 2) Meddelt af Missionær Frk. Laura Madsen.
- 3) Åke Campbell: Om fot- och benbeklädning hos allmogen i Norrland, Rig 1942, S. 123 f.
- 4) Åke Campbell: anf. Skr. S. 122.
- 5) Åke Campbell: S. 123.
- 6) M. Martin: A Description of the Western Islands of Scotland. London 1703. S. 194.
- 7) H. F. McClintock: Old Highland Dress. Dundalk 1919. Fig. 9.
- 8) H. F. McClintock: Fig. 3.
- 9) Gengivet efter John Pinkerton: The History of Scotland, London 1797, II S. 396 f.
- 10) H. F. McClintock: Old Highland Dress. Se Index: Bare footed and Bare legged S. 81.
- 11) H. F. McClintocks Oversættelse i Old Highland Dress, S. 3.
- 12) H. C. Broholm: Skrydstrupfundet, S. 84-89.
- 13) Johs. Iversen: Skrydstrupfundet, S. 84.
- 14) M. Hald: Olddanske Tekstiler, S. 28 og 333-336.
- 15) G. Hatt: Arktiske Skinddragter i Eurasien og Amerika 1914, S. 48.
- 16) G. Hatt: anf. Skr. S. 47.
- 17) Åke Campbell: anf. Skr. S. 109.
- 18) G. Hatt: anf. Skr. S. 48. - Hj. Falk: Alt-westnordiske Kleiderkunde 1919, S. 89.
- 19) Om Skohø er benyttet følgende Litteratur, som af Pladshensyn citeres under eet: Åke Campbell: Om fot- og benbeklädning hos allmogen i Norrland, Rig 1942, S. 103-109. - G. Hatt: Arktiske Skinddragter, S. 46-48. - Ossian Elgström: Karesuando Lapparna, 1922, S. 308. - E. Manker: De svenska Fjällapparna, 1947, S. 168 f. - I. N. Wilse: Beskrivelse over Spydebergs Præstegield. 1779, S. 123. - D. Zelenin: Russische Volkskunde. Berlin 1927. S. 243. - Joannis Schefferi: Lapponia. 1674. S. 207.
- 20) Danske Bronzealders Dragter, S. 224, 239 og Fig. 12.
- 21) Albert Sandklef: Bockstensmannen och hans olycksbröder. 1943. S. 48 og 130.
- 22) Gutorm Gjessing: Skjoldehamndrakten, Viking 1938. S. 51.
- 23) Hans Wille: Beskrivelse over Sillejords Præstegield. 1786. S. 223.
- 24) Åke Campbell: anf. Skr. S. 111.
- 25) Åke Campbell: anf. Skr. S. 111. - U. T. Sirelius: Finlands folkliga Kultur II, S. 159. - K. Moszynski: Slavernas Folkkultur II, S. 245.
- 26) A. O. Heikel: Volkstrachten in den Ostsee-provinzen und in Setukesien I, S. 63.
- 27) H. Hahne: Moorleichenfunde aus Niedersachsen (ca. 1920), B. VI, S. 54, Bl. V Abb. 1-3 og Bl. I. Abb. 2; og S. 35, Bl. 4. Abb. 1-4; Bl. 8. Abb. 1-6.
- 28) Gr. Tocilesco: Das Monument v. Adamklissi, 1895, Fig. 95 m. fl.
- 29) Hj. Falk: Altwestnordische Kleiderkunde S. 127. - J. Fritzner: Ordb. o. d. gl. norske Sprog, 1886-96.
- 30) G. Hatt: anf. Skr. S. 173 f. - C. A. Amsden: Navaho Weaving, Pl. 82.
- 31) A. O. Heikel: anf. Skr. II S. 3. S. 19; S. 10; S. 13; Pl. XXVIII¹⁵.
- 32) I. Manninen: Eesti Rahvariiete Ajalugu. Tartu 1927. S. 504. - Se ogsaa: D. Zelenin: Russische Volkskunde, 1927. S. 243.
- 33) A. O. Heikel: anf. Skr. II. S. 42; I. S. 66.
- 34) Heikel: anf. Skr. I. S. 66 og II. S. 42.
- 35) I. Manninen: anf. Skr. S. 504 og Fig. 446.
- 36) Heikel: anf. Skr. I. S. 66.
- 37) M. og A. Haberlandt: Die Völker Europas, Stuttgart 1928, S. 191, Abb. 95 og Pl. VIII. - A. Kretschmer: Deutsche Volkstrachten, 1870. Pl. 62. - Sammenlign Heikel: anf. Skr. II, S. 3, Fig. 4. - Manninen anf. Skr. Fig. 444, 445 og 448.
- 38) A. Balodis: Det äldsta Lettland. 1940, S. 204 og 206.
- 39) G. Hatt: anf. Skr. S. 165, 190 f. og Pl. XIV³ og Pl. XV⁵.
- 40) Etng. Saml.: Kvindedragter fra Rensdyr-Eskimoer og Iglulik-Eskimoer.
- 41) Oscar Montelius: Minnen från vår Forntid, S. 65, Fig. 981.

*Noter og
Litteraturhenvisninger*

- 42) Sp. Müller: *Bronzealderens Kunst*. 1921, Fig. 119. — Henvisningen skyldes Dr. H. C. Broholm.
- 43) G. Girke: *Die Tracht der Germanen I-II*, 1922, Pl. 27-29. — *Jahresschrift für die Vorgeschichte d. sächs. — thür. Länder* 1907 B. VI. Pl. XVI.
- 44) I. Manninen: *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat III*, Fig. 446; A. O. Heikel: *anf. Skr. Pl. XXVIII*²⁴.
- 45) Hj. Falk: *Altwestnordische Kleiderkunde* 1919, S. 127.
- 46) Se f. Eks.: Max Tilke: *Kostümschnitte und Gewandformen* 1948. Pl. 10 og 11.
- 47) G. Girke: *Die Tracht der Germanen II*, 1922, Tvl. 42-43.
- 48) Sigfrid Svensson: *Traditioner i nordisk Bondedragt*, S. 135, Fig. 14 og 16.
- 49) U. T. Sirelius: *Finlands folkliga Kultur II*, S. 159.
- 50) M. Hald: *Olddanske Tekstiler*, S. 30 og 342, Fig. 19 og 20.
- 51) Åke Campbell: *anf. Skr. S. 115 ff.*; U. T. Sirelius: *Finlands folkliga Kultur II*, Udg. på finsk, S. 413, Fig. 536.
- 52) H. Dedekam: *Et Tekstiltfund i Myr fra romersk Jernalder, Stavanger Mus. Aarsh.* 1921-24. S. 16.
- 53) A. O. Heikel: *anf. Skr. S. 65 og Pl. XXVIII 20 og 22.* — I. Manninen: *anf. Skr. S. 504, Fig. 444. 1-4.*
- 54) G. Hatt: *anf. Skr. S. 173-177.*
- 55) H. P. Hansen: *Spind og Bind.* 1947. S. 67-68.
- 56) H. F. Feilberg: *Fra Heden*, 2. Udg. 1920. S. 89. — Se ogsaa samme: *Ordbog o. Jydske Almuesmaal, samt den i Olddanske Tekstiler S. 343-344 anf. Litteratur.*
- 57) Åke Campbell: *anf. Skr. S. 101 og 115.*
- 58) A. Kretschmer: *Deutsche Volkstrachten*, 1870. Pl. 62 m. tilh. Tekst.
- 59) I. Manninen: *anf. Skr. S. 504, Fig. 436.* — A. O. Heikel: *anf. Skr. Pl. XXVIII*²¹; B. II. Fig. 48.
- 60) *En græsk Uniform tilhører Tøjhusmuseet i København.*
- 61) McClintock: *Old Irish Dress.* S. 128.
- 62) Åke Campbell: *anf. Skr. S. 116.*
- 63) Dorothy Hartly: *Mediaeval Costume and Life.* 1931. S. 56.
- 64) C. Molbech: *Dansk Dialekt-Lexicon*, 1841. S. 564, efter Pierce de Plowman's Crede. 1813. Glossary, S. 22.
- 65) Haakon Shetelig: *Vikingeminner i Vest-Europa*, S. 60.
- 66) H. J. Wille: *Beskrivelse over Sillejord Præstegield*, 1786. S. 223.
- 67) G. Gjellebøll: *Beskrivelse o. Sætersdalen. Topografisk Journal o. Norge. Kria.* 1800. S. 65.
- 68) P. Nørlund: *Buried Norsemen at Herjolfsnes, Meddelelser om Grønland.* 1924. B. LXVII. S. 186-187, Fig. 125 og 126. — *Klædedragt i Oldtid og Middelalder*, 1942. S. 38.
- 69) A. Furtwängler u. K. Reichhold: *Griechische Vasenmalerei, Serie II, Tvl. 115.*
- 70) Furtwängler: *anf. Skr. Serie II, Tvl. 110, Plyaker Krater.*
- 71) P. Nørlund: *Buried Norsemen at Herjolfsnes*, S. 183.
- 72) G. Gjessing: *Skjoldehamndrakten*, S. 51.
- 73) A. Sandklef: *Bockstensmannen och hans olyksbröder*, 1943. S. 136.
- 74) Joseph Braun: *Die Liturgische Gewandung*, 1907, S. 401, Fig. 191-192. — Fig. 174-179, Fig. 183-184, Fig. 199 og 200.
- 75) Luise Schinnerer: *Antike Handarbeiten*, Wien, 1890erne. S. 21 ff. — Fig. 28-29.
- 76) Otis Tufton Mason: *Primitive Travel and Transportation. Smithsonian Report*, U. S. National Museum, 1894. S. 325 og 326.
- 77) M. A. Audollent: *Mémoires À L'académie des Inscriptions et Belles-Lettres. XIII.* 1. Serie. 1923. S. 275 f, Pl. VIII².
- 78) H. Dedekam: *anf. Skr. S. 16 f.*
- 79) Maria Collin: *Den äldsta kända Flätningen, Fataburen* 1922, S. 58.
- 80) Luise Schinnerer: *Antike Handarbeiten*, (1890erne) S. 23 f.
- 81) J. Braun: *Liturgische Gewandung*, 1907, S. 369, Fig. 172 og S. 401, Fig. 191.
- 82) Jeg takker Norsk Folkemuseum for Fotografi og Oplysninger.

- 83) H. Arbman och Elisabeth Strömberg: anf. Skr. S. 68. – Se også J. Braun: anf. Skr. Fig. 172.
- 84) M. Hald: Olddanske Tekstiler, S. 249–280.
- 85) Agnes Geijer: Die Textilfunde aus den Gräbern. Birka III, 1938, S. 100, Abb. 21 h.
Gräbern. Birka III, 1938, S. 100, Abb. 21 h.
- 86) M. Hald: anf. Skr. S. 291–318.
- 87) Mary Thomas' Knitting Book, London 1938, S. 15–17.
- 88) Mary Thomas: anf. Skr. S. 7 og 19–22.
- 89) Mary Thomas: anf. Skr. S. 114–124.
- 90) Mary Thomas: anf. Skr. S. 124 f.
- 91) Mary Thomas: anf. Skr. S. 124 f. og Fig. 131 A og B.
- 92) Margrethe Hald: Leonora Christinas Jammersminde som etnologisk Kilde. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1939, S. 87–89.
- 93) H. Kurrik: Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat VII, S. 139, Fig. 83.
- 94) R. Skovmand: De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150, Aarbøger 1942, S. 127, Fig. 28, Kæden til højre, Mus. no. 19609. Kongens Udmark, V. Marie S. Bornholm. Fundet nedlagt omkr. 980. – Samme: S. 95 Brudstykke af Kæde u. No., hører til Fund fra Vaalse paa Falster, nedlagt kort før Aar 1000. – Samme: S. 156 og Fig. 35. Sølvkæde fra Bonderup, Taarnborg S., Slagelse H. Menes nedlagt omkr. Aar 1070.
- 95) Mary Thomas: anf. Skr. S. 125 og Fig. 132.

Syede hoser, der hænger
løst foroven.
Kalkmaleri i
Kongsted kirke o. 1450.

